

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему:

«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОСТКОНФЛІКТНИХ ВРЕГУЛЮВАНЬ»

Здобувача 2 року навчання ОР «Магістр» денної
форми спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування» освітньо-наукової програми
«Публічне управління та адміністрування:
інтеграція в ЄС»

Кулаківського Артема Володимировича

Науковий керівник:

к.н.держ.у, асистент кафедри
євроінтеграційної політики
Кустова Світлана Миколаївна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Здобувач Артем КУЛАКІВСЬКИЙ
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
євроінтеграційної політики від «24» квітня 2026 р., протокол № 18

В.о. завідувача кафедри євроінтеграційної політики, кандидат економічних
наук, доцент

ГУРА Вікторія Леонідівна

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Кулаківський А. В. Європейський досвід постконфліктних врегулювань.- Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2026.

У роботі здійснено комплексне дослідження постконфліктного врегулювання як складової сучасного міжнародного безпекового порядку з особливим акцентом на роль Європейського Союзу у стабілізації регіонів, що зазнали збройних конфліктів. Проаналізовано теоретичні та методологічні засади постконфліктного управління, а також інституційні механізми й політики ЄС, спрямовані на відновлення політичної, соціально-економічної стабільності, державних інституцій і забезпечення сталого миру.

У дослідженні розглянуто процес інституціоналізації політики ЄС у сфері миротворчості та стабілізації, визначено роль ключових інструментів та інституцій Союзу в реалізації постконфліктних стратегій. Здійснено порівняльний аналіз практичного досвіду ЄС на прикладі Північної Ірландії, Кіпру та балканських країн з метою виявлення ефективних моделей інтеграційного та безпекового впливу. Окрему увагу приділено трансформації безпекової стратегії ЄС у зв'язку з повномасштабною війною Росії проти України, а також оцінці потенційної ролі України у формуванні нової європейської архітектури безпеки та зміцненні стратегічної автономії Союзу.

Методологічну основу становлять системний та інституційний підходи, аналіз офіційних документів ЄС і міжнародних конвенцій, а також метод кейс-стаді. Наукова новизна роботи полягає у поєднанні аналізу традиційних

інструментів постконфліктного врегулювання ЄС із оцінкою їхньої трансформації під впливом війни в Україні. Практичне значення дослідження визначається розробкою рекомендацій щодо підвищення ефективності політики ЄС у сфері безпеки та постконфліктного відновлення, а також окресленням перспектив інтеграції України до європейської системи безпеки.

Ключові слова: постконфліктне врегулювання, Європейський Союз, політика безпеки, стратегічна автономія, миротворчі механізми, інституційна політика, Північна Ірландія, Кіпр, Балкани, війна в Україні, європейська архітектура безпеки.

ANNOTATION

Kulakivskyi A. V. European Experience of Post-Conflict Settlements. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, speciality: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2026.

This study provides a comprehensive examination of post-conflict settlement as a component of the contemporary international security order, with particular emphasis on the role of the European Union in stabilizing regions affected by armed conflicts. The theoretical and methodological foundations of post-conflict governance are analyzed, along with the institutional mechanisms and EU policies aimed at restoring political and socio-economic stability, rebuilding state institutions, and ensuring sustainable peace.

The research explores the process of institutionalization of EU policy in the fields of peacebuilding and stabilization, identifying the role of key instruments and institutions of the Union in implementing post-conflict strategies. A comparative analysis of the EU’s practical experience is conducted through case studies of Northern Ireland, Cyprus, and the Balkan countries in order to identify effective models of integration and security influence. Particular attention is paid to the transformation of the EU’s security strategy in response to Russia’s full-scale war against Ukraine, as well as to assessing Ukraine’s potential role in shaping a new European security architecture and strengthening the Union’s strategic autonomy.

The methodological framework is based on systemic and institutional approaches, analysis of official EU documents and international conventions, and the case study method. The scientific novelty of the research lies in combining the

analysis of traditional EU post-conflict instruments with an assessment of their transformation under the impact of the war in Ukraine. The practical significance of the study is reflected in the development of recommendations aimed at enhancing the effectiveness of EU policies in the field of security and post-conflict recovery, as well as outlining prospects for Ukraine's integration into the European security system.

Keywords: post-conflict settlement, European Union, security policy, strategic autonomy, peacebuilding mechanisms, institutional policy, Northern Ireland, Cyprus, Balkans, war in Ukraine, European security architecture.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ

ANNOTATION

ВСТУП

8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОСТКОНФЛІКТНОГО
ВРЕГУЛЮВАННЯ В ЄВРОПІ 12

1.1. Еволюція наукових підходів до постконфліктного врегулювання 12

1.2. Методологічні підходи та концепції постконфліктного
врегулювання 191.3. Інституціоналізація політики ЄС з постконфліктного
врегулювання та забезпечення миру
25

Висновки до розділу 1 32

РОЗДІЛ 2. ДОСВІД ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ НА
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ: РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В
ПІДТРИМЦІ МИРУ ТА СТАБІЛЬНОСТІ (КЕЙСИ ПІВНІЧНА ІРЛАНДІЯ,
КІПР, БАЛКАНИ) 342.1. Модель та методи врегулювання конфлікту в Північній Ірландії за
участю Європейського Союзу 342.2. Врегулювання конфлікту на Кіпрі та роль Європейського Союзу у
постконфліктному врегулюванні 412.3. Балканські війни та роль Європейського Союзу у постконфліктній
стабілізації 46

Висновки до розділу 2 52

РОЗДІЛ 3. ВІЙНА В УКРАЇНІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВИХ
СТРАТЕГІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 543.1. Війна в Україні як чинник трансформації внутрішньої та зовнішньої
політики ЄС 543.2. Практична роль України в безпекових та постконфліктних політиках
ЄС 57

3.3. Євроінтеграційна політика України як інструмент перемоги та постконфліктного врегулювання в регіоні	60
Висновки до розділу 3	66
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації системи міжнародної безпеки проблема постконфліктного врегулювання набуває особливої актуальності. Збройні конфлікти останніх десятиліть демонструють, що завершення активної фази бойових дій не означає автоматичного встановлення стійкого миру. Натомість виникає необхідність у комплексній політиці постконфліктного врегулювання, яка включає відновлення державних інституцій, забезпечення верховенства права, захист прав людини, соціально-економічну реконструкцію територій, а також формування ефективних механізмів політичної стабілізації та запобігання повторному виникненню конфліктів.

У цьому контексті особливе значення має досвід Європейського Союзу, який протягом останніх десятиліть сформував комплексну систему інструментів підтримки миру, стабілізації та постконфліктного відновлення. ЄС поєднує політичні, економічні, інституційні та безпекові механізми, спрямовані на врегулювання конфліктів та підтримку стабільності в європейському регіоні та за його межами. Такий підхід передбачає використання інструментів спільної зовнішньої та безпекової політики, програм фінансової допомоги, механізмів європейської інтеграції, а також інституцій миробудування та стабілізації.

Практичний досвід Європейського Союзу у сфері постконфліктного врегулювання сформувався внаслідок участі в стабілізаційних процесах у Північній Ірландії, на Кіпрі та на Балканах. У цих випадках ЄС виступав як важливий політичний та інституційний актор, що сприяв мирним переговорам, підтримував процеси політичної трансформації, забезпечував економічну реконструкцію та стимулював інтеграційні процеси як інструмент довгострокової стабілізації.

Водночас сучасний безпековий контекст Європи зазнав суттєвих змін унаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Ця війна стала найбільшим безпековим викликом для Європейського Союзу з часу завершення холодної війни та значною мірою вплинула на

трансформацію стратегічних підходів ЄС у сфері безпеки, оборони та постконфліктного врегулювання. У нових умовах Україна фактично стала центральним елементом формування нової архітектури європейської безпеки та важливим чинником перегляду інструментів стабілізації та миробудування в Європі.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу європейського досвіду постконфліктного врегулювання та оцінки можливостей його застосування в контексті сучасних безпекових викликів, пов'язаних із війною в Україні. Вивчення практики Європейського Союзу у сфері миробудування та стабілізації дозволяє визначити ефективні механізми відновлення постконфліктних територій, а також окреслити перспективи інтеграції України до європейської системи безпеки та політичного співробітництва.

Метою магістерської роботи є комплексне дослідження теоретичних засад, інституційних механізмів та практичного досвіду постконфліктного врегулювання в Європі, а також аналіз трансформації стратегій безпеки Європейського Союзу в умовах війни в Україні.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі завдання дисертаційного дослідження:

1. Проаналізувати еволюцію наукових підходів до постконфліктного врегулювання та визначити основні теоретичні концепції у цій сфері;
2. Дослідити методологічні аспекти діяльності, спрямованої на постконфліктне врегулювання та миробудування;
3. Проаналізувати процес інституціоналізації політики Європейського Союзу у сфері постконфліктного врегулювання та визначити роль ключових інституцій і механізмів ЄС у реалізації цієї політики;
4. Дослідити досвід врегулювання конфлікту в Північній Ірландії та визначити роль Європейського Союзу у підтримці мирного процесу;
5. Проаналізувати особливості врегулювання конфлікту на Кіпрі та оцінити внесок Європейського Союзу у процеси постконфліктного управління;

6. Дослідити роль Європейського Союзу у стабілізації Балканського регіону після збройних конфліктів 1990-х років;
7. Проаналізувати вплив війни в Україні на трансформацію стратегій безпеки та зовнішньої політики Європейського Союзу;
8. Визначити роль України у формуванні нових підходів Європейського Союзу до забезпечення безпеки та постконфліктного врегулювання;
9. Дослідити значення євроінтеграційної політики України як інструменту зміцнення регіональної стабільності та формування умов для постконфліктного відновлення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері постконфліктного врегулювання у європейському просторі з урахуванням ролі Європейського Союзу.

Предметом дослідження виступають інституційні механізми, політичні інструменти та практичні підходи Європейського Союзу до постконфліктного врегулювання та забезпечення стабільності в Європі.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, застосовано системний метод для комплексного аналізу процесів постконфліктного врегулювання; інституційний підхід — для дослідження ролі європейських інституцій у миротворчій та стабілізаційній діяльності; порівняльний метод — для аналізу різних моделей постконфліктного врегулювання в європейських країнах; метод аналізу документів — для дослідження стратегічних документів та нормативно-правових актів Європейського Союзу; а також метод кейс-стаді, використаний для аналізу конкретних прикладів постконфліктного врегулювання у Північній Ірландії, на Кіпрі та на Балканах.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі сучасних підходів Європейського Союзу до постконфліктного врегулювання з урахуванням трансформації безпекового середовища в Європі, спричиненої війною в Україні. У роботі систематизовано теоретичні та практичні підходи

до миробудування, проаналізовано досвід Європейського Союзу у врегулюванні конфліктів у європейському регіоні, а також визначено роль України у формуванні нових стратегій безпеки ЄС.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання висновків та рекомендацій дослідження при формуванні державної політики у сфері європейської інтеграції та безпеки, розробленні стратегій післявоєнного відновлення України, а також у науково-дослідній та освітній діяльності у сфері міжнародних відносин, європейських студій та безпекових досліджень.

Структура магістерської роботи зумовлена логікою дослідження та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглядаються теоретичні та методологічні підходи до постконфліктного врегулювання. Другий розділ присвячений аналізу практичного досвіду Європейського Союзу у процесах постконфліктної стабілізації на прикладі Північної Ірландії, Кіпру та Балкан. У третьому розділі досліджується вплив війни в Україні на трансформацію стратегій безпеки Європейського Союзу та визначається роль України у формуванні нових підходів до забезпечення європейської безпеки та постконфліктного відновлення.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ В ЄВРОПІ

1.1. Еволюція наукових підходів до постконфліктного врегулювання

Збройні сутички залишаються одними з найсерйозніших загроз для сучасного міжнародного устрою. Саме їх поширення підсилює науковий інтерес до проблеми врегулювання воєнних конфронтацій та пошуку дієвих моделей переходу від війни до миру. Загострення соціально-політичної нестабільності в різних куточках світу сприяє інтенсивному розвитку досліджень, спрямованих не лише на припинення насильства, але й на комплексне післявоєнне відновлення держав та суспільств.

Питання постконфліктного врегулювання тісно переплітаються з процесами соціального, економічного та інституційного відновлення держав, які зазнали руйнувань унаслідок війни. Саме тому формування розширених теоретичних підходів до забезпечення довготривалого і стійкого миру визнається одним із ключових завдань сучасної політичної науки та міжнародних досліджень. У цьому ключі особливе значення мають напрацювання зарубіжних вчених, які значно раніше започаткували системний аналіз конфліктів і шляхів їх подолання.

Порівняльний огляд теоретичних праць та практичних методик, присвячених допомозі населенню в післяконфліктний період, виявляє широкий спектр термінів: реконструкція, відновлення, реабілітація, реінтеграція та інші. Усі вони згуртовуються спільним семантичним полем поняття «постконфліктність», яке підкреслює, що повернення до звичного соціального життя неможливе без припинення активних бойових дій і забезпечення мінімального рівня стабільності та безпеки. [34]

Особливо вразливими в цьому процесі залишаються біженці й внутрішньо переміщені особи, для яких відновлення соціально-психологічного добробуту безпосередньо залежить від тривалості миру та дієвості заходів із відбудови довіри в суспільстві. Усвідомлення цієї взаємозалежності стало більш виразним у діяльності міжнародних гуманітарних організацій наприкінці 1990-х років і відобразилося у зміні підходів до планування й реалізації постконфліктних програм. [34]

Теоретичні основи аналізу конфліктів і шляхів їх подолання були закладені працями провідних мислителів соціальних і політичних наук, зокрема Г. Беккера, К. Боулдінга, М. Вебера, Д. Горовіца, Е. Дюркгайма, Г. Зіммеля, Р. Дарендорфа, Л. Козера, Ю. Габермаса та інших вчених, чії ідеї й досі служать методологічною базою для вивчення постконфліктних трансформацій. [33]

Слід зазначити, що якщо конфлікт розглядати у динамічному вимірі, то постконфліктний період виступає його фінальною фазою. Саме на цьому етапі сторони переосмислюють власні й опонентські інтереси, підбивають підсумки політичних, економічних і соціальних втрат, а також можуть відбутися зміни в політичному керівництві. Характерною ознакою цієї фази є усвідомлення неможливості здобуття остаточної перемоги якоюсь із конфліктних сторін.

У теорії врегулювання конфліктів вагоме місце належить поглядам Мері Паркер Фоллет, яка стверджувала, що придушення конфлікту менш ефективне, ніж його конструктивне врегулювання. На її думку, шляхи вирішення конфлікту можуть включати перемогу однієї зі сторін, компроміс або інтеграцію. [26] Інтеграцію вона розуміла як якісно нове рішення, яке враховує інтереси обох сторін без істотних втрат для будь-якої з них. Надалі цей підхід у науковому дискурсі отримав ширше трактування та став позначатися терміном «співпраця». [34]

Фінальна фаза конфлікту також пов'язана з поступовим згасанням основних форм соціальної напруги, нормалізацією відносин між колишніми

супротивниками та створенням передумов для будівництва довіри й партнерських відносин у суспільстві. Саме тому ґрунтовний аналіз постконфліктного періоду як завершальної стадії конфліктного циклу — тобто етапу, що настає після формального врегулювання або подолання збройного протистояння — є надзвичайно важливим для розроблення ефективних моделей відновлення та недопущення повторних конфліктів.

Як відзначають С. Форман і Д. Соломонс, постконфліктний період можна визначити як фазу, коли інтенсивність бойових дій знижується до рівня, що дає змогу розпочати процеси реінтеграції й відновлення. Суто практичним показником переходу до цього етапу часто стає повернення біженців і внутрішньо переміщених осіб. Водночас до цього визначення підпадає широкий набір постконфліктних сценаріїв — від нестійкого перемир'я й локалізованих сутичок до повного та всебічного врегулювання. [35]

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що проблеми постконфліктного врегулювання та відновлення, соціально-економічної, політичної й культурної реконструкції, а також стабілізації соціальної і психологічної ситуації сьогодні набувають виняткової важливості. Від того, наскільки успішно вони вирішуються, безпосередньо залежить майбутнє людей, які проживають у регіонах, постраждалих від збройного протистояння.

Немає сумніву, що кожна постконфліктна ситуація має свою унікальність. Аналізуючи післявоєнні періоди в багатьох країнах (зокрема в Боснії і Герцеговині, колишній Югославській Республіці Македонія, Косові, Сербії, Чорногорії тощо), ООН виділяє низку типових проблем, притаманних постконфліктним державам. Серед них: неспроможність судової системи; участь поліції в попередньому конфлікті як складова загальної проблеми; переповнені тюрми; зруйноване місцеве громадянське суспільство, залякане населення, позбавлене ресурсів для самозабезпечення; поширення корупції й організованої злочинності; постійна загроза через наявність наземних мін і значних обсягів неконтрольованої зброї.

У наукових джерелах постконфліктна реконструкція розглядається як складний багатовимірний процес, хід і спрямованість якого, а також глибина й повнота залежать від обмеженого набору факторів і обставин. До них належать інтенсивність соціальних суперечностей, що спричинили конфлікт, поєднання внутрішніх і зовнішніх подій, об'єктивних і суб'єктивних чинників, а також інших соціально-історичних феноменів. [34]

Одним із найсерйозніших наслідків збройних протистоянь є мілітаризація суспільного життя, політики й економіки, а також глибока психологічна травматизація значної частини населення.

У Щорічному звіті Caritas Schweiz піддається сумніву доцільність вживання термінів «реконструкція» та «реабілітація», оскільки вони здебільшого фокусуються на усуненні фізичних руйнувань, спричинених конфліктом, і в такий спосіб передбачають повернення суспільства до довоєнного .

Схожу позицію відстоює й Мері Фітцдафф, яка наголошує на необхідності першочергового усунення глибинних причин конфлікту. На її думку, поняття «реконструкція» означає відновлення суспільства в тому вигляді, в якому воно існувало до конфлікту. Проте таке «повернення в минуле» відтворює ті самі умови й фактори, що колись спричинили конфлікт. Тож Мері Фітцдафф пропонує відмовитися від термінів «реконструкція» та «реабілітація» на користь понять, які підкреслюють трансформацію суспільства, побудову сталого миру та довгостроковий розвиток. [34]

Поряд із цим у науковому обігу вживаються поняття «робота після досягнення угоди» та «діяльність із встановлення миру після врегулювання конфлікту». [35]

М. П'ю радить використовувати термін «регенерація» або «мирна регенерація». На його погляд, регенерація означає процес самовідновлення суспільства. Автор визначає мирну регенерацію як «процес соціально-психологічного, політичного та економічного “налагодження”, а водночас — зміцнення умов відносного миру, за якого учасники, і передусім ті, кого

конфлікт позбавив майна або можливостей, вже можуть ставити перед собою цілі, що виходять за межі простого виживання». [26]

Отже, процеси роззброєння, демобілізації та реінтеграції у постконфліктний період є політично, організаційно, технічно й логістично складними та надзвичайно делікатними. Вони вимагають значних людських і фінансових ресурсів на етапах планування, реалізації та моніторингу всіх компонентів.

На думку Генерального секретаря ООН, для успішного постконфліктного миробудування потрібна реалізація так званого «всеосяжного миробудівництва». Йдеться про широкомасштабну модель відновлення та реформування політичних, соціальних і економічних інститутів і процесів (Ninth Report of the Secretary-General, 2001).

Деякі дослідники підкреслюють, що відновлення після збройного конфлікту й досягнення стійкого миру — це тривалий процес, який істотно ускладнюється й затягується, якщо після війни розпочинається етап націєтворення з усім набором притаманних йому проблем. [33]

Фахівці-практики та науковці, що займаються питаннями постконфліктного відновлення, виокремлюють ключові завдання, які слід вирішити в післяконфліктний період, а саме:

- трансформація культури насильства;
- впровадження практик належного врядування, зокрема дотримання прав людини та розвиток громадянського суспільства;
- узгодження довгострокових макроекономічних стратегій і механізмів управління;
- подолання психосоціальних травм і забезпечення тривалого примирення.

[60]

У документі «Оновити діалог, відновити довіру, забезпечити безпеку», що окреслював пріоритети головування Німеччини в ОБСЄ у 2016 році, було запропоновано низку стратегій і ініціатив щодо вирішення криз і конфліктів, зокрема в Україні (Мінський процес), навколо Нагірного Карабаху, у

Придністров'ї (формат «5+2»), а також у межах Женевських переговорів щодо врегулювання конфлікту в Грузії. Ці напрями розглядалися через призму трьох вимірів безпеки: військово-політичного, економіко-екологічного та людського («Оновити діалог», 2016).

Розглядаючи кожен із вимірів, зазначимо, що до військово-політичного виміру належить контроль над озброєннями, який охоплює регулювання обігу легкої і стрілецької зброї, відведення важких озброєнь, розмінування територій і знешкодження вибухонебезпечних предметів, а також вирішення конфлікту політичними засобами.

В економіко-екологічному вимірі передбачаються заходи, спрямовані на покращення економічних та екологічних умов, зокрема розвиток транспортної інфраструктури, поліпшення інвестиційного клімату, розширення митної співпраці, забезпечення доступу до ринку праці, а також регулювання і адміністрування у сфері охорони довкілля.

Західна модель постконфліктної реконструкції, запропонована С. Форманом, С. Патриком і Д. Саломонсом, є узагальненням багатовимірних підходів до вивчення врегулювання конфліктів. Ця модель складається з трьох основних блоків — політичного, соціального та економічного, які, у свою чергу, поділяються на сім секторів: репатріація та розселення населення, громадська безпека, відновлення інфраструктури, продовольча безпека та відновлення сільського господарства, охорона здоров'я та соціальне забезпечення, управління й розвиток громадянського суспільства, макроекономічна стабілізація.

Особливістю цієї моделі є чіткий часовий зв'язок між фазами конфлікту і заходами з відновлення — тобто поетапний підхід до врегулювання. Її цінність полягає в тому, що С. Форман, С. Патрик і Д. Саломонс окреслили ключові напрями відновлення суспільства після конфлікту, зв'язавши їх із конкретними фазами конфліктного процесу. Автори виокремлюють чотири стадії: кризу, посткризову ситуацію (до формального врегулювання конфлікту), ситуацію після врегулювання конфлікту та етап довгострокового відновлення. [35]

Водночас аналіз моделі С. Формана, С. Патрика і Д. Саломонса показує, що в ній недостатньо опрацьовано й обґрунтовано напрями психологічного відновлення. У більшості випадків пріоритет надається політичним, економічним і соціальним аспектам (відновлення житла, надання медичної допомоги, сприяння працевлаштуванню тощо). Крім того, чимало досліджень пропонують заходи з реінтеграції колишніх комбатантів, вимушених переселенців і біженців, не беручи до уваги глибинні психологічні наслідки збройного конфлікту для цивільного населення, що перебувало безпосередньо в зоні бойових дій. [35]

З погляду автора дослідження, постконфліктне відновлення доцільно розглядати як комплекс сукупних і системних заходів, спрямованих на надання допомоги населенню держави, яка зазнала наслідків збройного конфлікту. Метою постконфліктного відновлення є розробка й реалізація довгострокових програм всебічної підтримки країни та її громадян у політичній, соціально-економічній, соціокультурній і психологічній площинах.

Отже, формування системно-структурного підходу до постконфліктного відновлення та комплексний аналіз усіх напрямів із урахуванням відповідних рівнів, компонентів і часових етапів має не лише теоретичне, але й важливе практичне значення. Такий підхід дозволяє ідентифікувати різні форми й механізми допомоги, визначити ефективні стратегії й завдання відновлення суспільства після збройного протистояння. [35]

Відновлення на мікросистемному рівні передбачає роботу з окремими соціальними групами та спільнотами. У межах цього рівня увага зосереджується на виявленні проблем і порушень у функціонуванні малих соціальних одиниць, зокрема сімей, подружніх пар, локальних громад, що безпосередньо зазнали впливу конфлікту.

На макросистемному рівні діяльність спрямована на суспільство в цілому і включає розроблення та впровадження довгострокових політичних, економічних, культурних і соціальних проєктів, а також психологічних і

реабілітаційних програм, метою яких є стабілізація, розвиток і оздоровлення постконфліктного соціуму.

Отже, психологічний вимір має стати ключовим елементом при формуванні програм постконфліктного відновлення після збройних протистоянь, а також заходів, спрямованих на зниження ризиків повторної ескалації насильства та запобігання виникненню нових конфліктів у перспективі. Ігнорування психологічних наслідків війни значно знижує ефективність політичних і соціально-економічних реформ і підриває довгострокову стабільність миру.

1.2. Методологічні підходи та концепції до постконфліктного врегулювання

Як показує історичний досвід, просте підписання мирних договорів або перемога однієї сторони у війні, а з нею і припинення відкритого насильства, не означає миру або довготривалого миру. Більшість країн або навіть цілі регіони світу перебувають у стані «ще не постконфліктного», де нові шляхи розвитку виникають з озброєних конфліктів, але ризик їх повторного виникнення залишається. Міжнародні актори можуть відігравати ключову роль у цьому процесі через свою діяльність, як стимулюючи мирний процес, так і, навпаки, підвищуючи напруженість через неузгоджені підходи. ООН, ОБСЄ, інституції Європейського Союзу, міжурядові організації та інші актори громадянського суспільства дуже залучені у відновлення миру, безпеки та відбудову соціального та економічного середовища. У цьому сучасному науковому світі було проведено великі дослідження з питання постконфліктного врегулювання. Які існують методи постконфліктного врегулювання? Процес повинен включати миротворчість, державне будівництво, гуманітарні дії, перехідне правосуддя, відновлення інфраструктури тощо. Мета полягає в тому, щоб викорінити причини насильства та забезпечити умови для мирної та стабільної держави. Це

вимагатиме політичної рішучості та великих ресурсів, а також інтегрованого підходу до розгортання програм відновлення. Підхід Девіда Мітрані (функціоналізм) є однією з ключових теоретичних основ, що допомагає створювати міжнародні інституції, які допомагають об'єднувати економічні та політичні інтереси нинішніх супротивників через співпрацю в галузі ресурсів та промисловості. [57]

Він вказував на Європейське співтовариство вугілля та сталі, яке після Другої світової війни допомогло Франції та Німеччині подолати давню ворожнечу. Негативний і позитивний мир були запропоновані Йоханом Галтунгом. Негативний мир - це відсутність насильства, тоді як позитивний мир базується на встановленні тривалого миру через співпрацю між групами людей або державами та ліквідацію структурних причин конфлікту. Модель Галтунга дозволяє підходити до постконфліктного планування критично не лише через призму завершення насильства, але й через встановлення обставин, за яких це призведе до довготривалого миру. Інша значуща теорія - це миробудування, яке зосереджується на постконфліктному врегулюванні як методі перетворення миробудівного процесу в стабільні мирні відносини. Ребекка Спенс визначає постконфліктне врегулювання як будь-яке зусилля, спрямоване на усунення корінних причин конфлікту, відновлення функціонування та підтримки державних інституцій, встановлення соціальної взаємодії між усіма секторами суспільства.

Модель РОС (роззброєння, демобілізація та реінтеграція) називається класичною програмою РОС, яка була реалізована в багатьох постконфліктних ситуаціях, що дозволяє роззброєння, демобілізацію та реінтеграцію тих, хто був комбатантами, у мирне та законне життя знову. Ключем до успіху РОС є довіра між сторонами (конфіденційність для всіх воюючих) та координація дій міжнародними та національними структурами. Для програм роззброєння, демобілізації та реінтеграції повинні бути виконані п'ять умов, щоб бути ефективними:

1. Хороші умови для довіри – лише довіра може розірвати цикл насильства, що перешкоджає роззброєнню. Треті сторони мають засоби для гарантування дотримання умов припинення вогню, підтримання порядку та безпеки населення, забезпечення ефективного програмування РОС.

2. Включення всіх воюючих сторін — усі залучені повинні бути включені в процес, і ніхто не повинен мати можливості повернутися до конфлікту, використовуючи роззброєння іншого. Метою інституцій РОС має бути періодичний обмін інформацією для координації.

3. Політична угода, яка повинна охоплювати умови безпеки, припинення бойових дій та виконання заходів з роззброєння/демілітаризації та реінтеграції.

4. Широкий підхід, що включає створення на національному рівні довіреного та авторитетного органу для планування, реалізації та нагляду за РОС, що включає миротворчі сили з військовими від імені роззброєння, яке відбувається безпечно. Це вимагає спільних зусиль цивільних організацій не лише для гарантування завершення програми, але й для їх активної участі.

5. Належне фінансування — успішні програми РОС повинні бути гнучкими, враховувати потреби різних груп та балансувати між потребами колишніх комбатантів та місцевого населення. Процес роззброєння зазвичай тривалий і включає збір стрілецької зброї та легких озброєнь, роботу з парамілітарними групами та нерегулярними силами. Важливо, щоб були створені ефективні правоохоронні органи та центри збору зброї, де можна гарантувати безпеку працівників та колишніх комбатантів. Збір та знищення озброєнь повинні бути організовані вчасно, щоб уникнути крадіжок та відновлення бойових дій. Демобілізація відбувається, коли військові підрозділи розформовуються, а колишні комбатанти виводяться з збройних сил. Процес може допомогти зібрати бійців, розробити орієнтаційні програми та перемістити їх на призначене місце.

Однак присутність миротворчих сил також часто потрібна для стабільності та підтримки цілісності РОС. Рівною частиною цього є визначення статусу та повноважень збройних сил, поліції та різних інших

структур безпеки, що відображається у їх відновленні, навчанні або розформуванні. Корупція та пошкодження в збройних формуваннях є критичними бар'єрами для законності та можуть викликати новий спалах насильства. Тому дуже важливо, щоб державні органи розробляли та здійснювали антикорупційні політики, а суд працював.

Другий важливий напрямок - це відновлення інфраструктури. Конфлікти та військові дії серйозно пошкоджують державні об'єкти та комунікації. У кожній країні ступінь руйнувань різниться. Наприклад, у Руанді значна частина інфраструктури залишилася відносно неушкодженою, тоді як у Сьєрра-Леоне руйнування здебільшого торкнулися сільських районів. Пошкоджені дороги та мости обмежують рух і взаємодію між регіонами. Зруйновані адміністративні будівлі ускладнюють відновлення функціонування уряду. Це повинно відбуватися за рахунок соціальної справедливості. Під час конфліктів та в постконфліктний період страждають системи освіти та охорони здоров'я, а також електропостачання, водопостачання та санітарні послуги, тоді як гуманітарні кризи, такі як переміщення населення з їхніх домівок або епідемії, швидко поширюються.

Третє важливе питання — це відновлення верховенства права. Це передбачає встановлення механізмів для притягнення правопорушників до відповідальності, обмеження свавілля та притягнення їх до відповідальності за покарання. Це означає, що діяльність державних установ (таких як урядові органи та агентства) повинна бути реформована та відновлена, що є в інтересах стабільного правового порядку та підвищення довіри громадськості до держави.

Таким чином, децентралізація та розширення повноважень місцевого самоврядування значно сприяють прискоренню переходу від конфлікту до переговорів, вирішенню основних причин конфлікту та сприянню стабільності та миру в суспільстві.

Децентралізація використовується як механізм для відновлення довіри громадськості до влади, а отже, легітимності державних інституцій на

місцевому рівні завдяки реконструкції або відновленню після катастрофи. Це оптимізує розподіл активів, підвищує прозорість і сприяє законності. Нові органи місцевого самоврядування також дозволяють участь місцевого населення у відновленні та побудові миру, а також зменшення соціальних розділових ліній та сепаратистських настроїв, які часто підживлювали конфлікт, і відновлення довіри в постконфліктному суспільстві.

Економічне відновлення є важливим для процесу постконфліктного врегулювання. Це стосується реабілітації житлового фонду, створення робочих місць, природних ресурсів та розподілу національного багатства. Економічна стабілізація є важливим елементом соціальної згуртованості, яка, у свою чергу, закладає основу для сталого розвитку та тривалого миру. Міжнародна спільнота в принципі повинна втручатися у внутрішні справи держав, спустошених війною, якщо має бути ефективний мирний перехід від війни до тривалого та сталого миру. Таке втручання може підірвати державний суверенітет, а також дотримання колективних та індивідуальних прав (таких як право на самовизначення та основні права людини).

Крім того, процес постконфліктного врегулювання може вплинути на міжнародні відносини держави та її орієнтацію у світовій спільноті. Уся поведінка, яка лежить в основі постконфліктного врегулювання, повинна відповідати міжнародному праву. Більше того, право є стандартом, за яким судять про законність і правильність деяких речей у певних сценаріях. Особливу увагу слід приділити праву, статусу акторів, межах влади. Правова визначеність і передбачуваність норм є невід'ємною частиною встановлення стабільного та тривалого постконфліктного порядку.

Ефективне постконфліктне врегулювання вимагає участі багатьох гравців. Це стосується не лише національних інституцій, громадянського суспільства держави, що постраждала від конфлікту, але й міжнародних організацій, урядових та неурядових структур.

Основними учасниками є урядові органи, представники політичного та економічного секторів, громадські активісти, цивільні та військові експерти.

Ця співпраця дозволяє знайти більш цілісне рішення для миру, безпеки та розвитку інституцій, щоб забезпечити довгострокове стає майбутнє держави після конфлікту. Одним з основних принципів, що діють тут, є принципи міжнародного права. Статут ООН вимагає, щоб усі міжнародні організації діяли у відповідності з правовим статусом учасників та межами їхніх можливостей. Правова визначеність і передбачуваність є наріжним каменем стабільного постконфліктного суспільства. Роль гравців у постконфліктному врегулюванні є змішаною дією. До них належать державні утворення та НУО, міжнародні організації, представники громадянського суспільства, військові та цивільні експерти, політичні діячі, економісти та юристи. Ці сторони співпрацюють для розробки, впровадження та нагляду за планами відновлення.

Ключовим елементом міжнародного врегулювання є баланс між принципом, що держави не повинні втручатися у внутрішні справи інших, і тим, що вимагається, коли це необхідно для миру та безпеки. Стаття 2(7) Статуту ООН забороняє будь-яке втручання у внутрішні справи; однак, згідно зі статтею 39, Рада Безпеки ООН може мати механізми впливу на порушення миру. Наприклад, у Сьєрра-Леоне та Ліберії, де конфлікт більше не був активним, ризик повторення змусив ООН розгорнути масштабні миротворчі операції. [37] Вони також мали військову та цивільну підтримку ООН, включаючи захист населення, роззброєння та реінтеграцію колишніх бійців, реформу сектора безпеки, відновлення судової системи та верховенства права. Інший приклад — міжнародні територіальні адміністрації, створені для виконання певних урядових функцій у державах, які втратили частину або всю свою територію. Використовувалися моделі, такі як для Камбоджі, Косово та Східного Тимору. У цих випадках ООН не лише завершила миротворчі заходи, але й змогла виконувати адміністративні функції; вона керувала місцевими державними структурами, поки вони не були відновлені. Успішне врегулювання конфліктів вимагає добровільної згоди з боку держав. Держава може дозволити націям або міжнародним організаціям розгорнути людські ресурси, зайняти будівлі, виконувати завдання правоохоронних органів та

допомагати у відновленні. Наприклад, Бурунді та Сьєрра-Леоне офіційно звернулися до Ради Безпеки ООН за допомогою у відновленні після конфлікту.

1.3. Інституціоналізація політики ЄС з постконфліктного врегулювання та забезпечення миру

Європейський Союз перетворився на ключовий чинник у процесах мирного врегулювання конфліктів. Консолідація процедур прийняття рішень на європейському рівні для управління окремими секторальними процесами (рання інтеграція в межах Європейського співтовариства вугілля і сталі) еволюціонувала в реалізацію провідних політик ЄС (приклад — Північна Ірландія), а згодом — у відповідь на виклики розширення (Кіпр) та у формуванні європейської перспективи для Західних Балкан (Косово). ЄС виступає як відповідальний міжнародний гравець. Особливо з набранням чинності Лісабонського договору в 2009 році Союз дедалі виразніше окреслює свою позицію щодо зовнішніх конфліктів, розглядаючи їх не лише як загрозу міжнародній безпеці, а й як безпосередню небезпеку для своїх цінностей та інтересів. [17] У тексті Глобальної стратегії 2016 року відзначено взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої безпеки ЄС; у документі зазначено, що завдання безпеки всередині Європейського Союзу тягнуть за собою зацікавленість у стабільності сусідніх держав та прилеглих регіонів. [40]

Активна участь ЄС у врегулюванні конфліктів посилює його політичний вплив і сприяє зростанню міжнародного політичного авторитету Союзу. Водночас посередництво та сприяння діалогу стали невід'ємною складовою підходу ЄС до запобігання конфліктам і побудови миру. Це відобразилося в Концепції посилення посередницького та переговорного потенціалу ЄС, ухваленій Радою ЄС у листопаді 2009 року. Цей документ найбільш повно відобразив підхід Євросоюзу до посередництва та його ролі в міжнародному врегулюванні конфліктів. Проєкт «Роль ЄС у врегулюванні сучасних міжнародних конфліктів» реалізовувався за підтримки Європейського Союзу в

рамках програми Erasmus+ Jean Monnet (номер проєкту 611095-EPP1-2019-1-RU-EPPJMO-PROJECT) і мав на меті об'єднати зусилля представників різних академічних шкіл, експертів, дипломатів та журналістів для аналізу діяльності ЄС у сфері врегулювання конфліктів та визначення ефективних інструментів і тактик переговорних процесів. Особливу роль у цьому контексті відіграють організації Crisis Management Initiative (CMI) та The European Institute of Peace (EIP).

По-перше, діяльність ЄС у конфліктних ситуаціях має превентивний і комплексний характер, що передбачає одночасне застосування широкого набору посередницьких засобів — політичних, дипломатичних, військових, цивільних, а також інструментів торгівлі й розвитку.

По-друге, Концепція посередницької діяльності ЄС підкреслює постійний характер європейського посередництва і прагнення Союзу мобілізувати ресурси для сприяння посередництву та мирному діалогу на будь-якій стадії конфлікту. У Глобальній стратегії ЄС 2016 року особливо наголошено на зростанні ролі посередництва з боку ЄС у вирішенні активних міжнародних конфліктів; при цьому медіація визначається як ключовий інструмент для захисту інтересів ЄС у сфері міжнародної безпеки. [37]

Розвиток посередництва та європейської медіації з початку 2000-х проходив у двох основних фазах. Перший — «до-лісабонський» — здійснювався під егідою Європейської Комісії й опирався на один із центральних документів того часу — Гетеборзьку програму попередження насильницьких конфліктів (2001). Другий — «пост-лісабонський», який вирізняється роллю Ради ЄС, держав-членів, Відділу зовнішньої політики ЄС та Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки. Починаючи з 2009 року, розвиток посередництва ЄС відбувався в руслі Концепції посилення посередницького та переговорного потенціалу. У цей період Європейський Союз цілеспрямовано нарощував свої можливості як посередника в міжнародних конфліктах. Силу позиції ЄС як глобального посередника свідчить як інституційне вбудовування посередництва на

наднаціональному рівні всередині Союзу, так і підтримка ініціатив щодо розвитку медіації в діяльності регіональних організацій та недержавних суб'єктів у партнерстві з ЄС, державами-членами та ООН. Пан Гі Мун, який був Генеральним секретарем ООН у 2007–2016 роках, сказав, що Європейський Союз... є рішучим прихильником зміцнення потенціалу Організації Об'єднаних Націй у сфері посередництва і підтримує Організацію Об'єднаних Націй у цих зусиллях, зокрема надає значні фінансові ресурси; ці організації проводять регулярні консультації з метою сприяння узгодженому реагуванню на запити про надання посередницької підтримки, що надходять із місцевих джерел, та для мінімізації можливого дублювання зусиль.

Для Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу характерні спільні й доповнювальні підходи у здійсненні кризової дипломатії та операцій із встановлення і підтримання миру. У цій взаємодії ключову роль відіграє пріоритет політичного врегулювання, застосування інтегрованого підходу, що поєднує політичне врегулювання з постконфліктним відновленням, а також залучення громадянського суспільства до політичних та переговорних процесів.

Не менш важливими є утвердження верховенства права, реформування сектору безпеки та захист цивільного населення. У вересні 2018 року Європейський Союз і Організація Об'єднаних Націй затвердили оновлений пакет стратегічних пріоритетів співпраці, а саме пріоритети стратегічного партнерства ЄС—ООН у сфері миротворчих операцій та антикризового управління на 2019–2021 роки.

ЄС також є постійним учасником двосторонніх (з 2010 року) нарад старших експертів ООН, які проводяться спільно з регіональними міжнародними організаціями. Крім того, Європейський Союз у координації з ООН співорганізовує робочі семінари та експертні зустрічі, присвячені оперативній підтримці посередництва в рамках міжурядових міжнародних платформ. [59, 64]

Для Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу властиві узгоджені та взаємоперетинальні підходи до кризової дипломатії та миротворчих операцій. Особливу увагу приділяють пріоритету політичного врегулювання, застосуванню інтегрованого підходу, який поєднує політичне врегулювання з постконфліктним відновленням, залученню громадянського суспільства до політичних і переговорних процесів, утвердженню верховенства права, реформуванню сектору безпеки та захисту цивільного населення. Перша спільна експертна зустріч з питань міжнародного посередництва відбулася в Римі в листопаді 2016 року, друга — у жовтні 2018 року в Кенії. Організація зустрічей експертів і практиків-посередників та обмін найкращими практиками у сфері медіації в умовах нових глобальних викликів залишаються одним із ключових напрямів діяльності Європейського Союзу як провідного міжнародного актора у сфері посередництва. У рамках створеної при ООН у 2010 році за ініціативи Фінляндії та Туреччини «Групи друзів медіації» нині налічується 52 держави, з яких 23 є європейськими, а 17 — державами-членами Європейського Союзу. До цієї групи також входить вісім регіональних організацій, серед яких, поряд з іншими, представлені Європейський Союз та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Європейський Союз тісно інтегрований у процес розвитку міжнародного посередництва та активно співпрацює з Мережею підтримки медіації при ООН (Mediation Support Network, MSN). Діяльність цієї мережі спрямована на заохочення та вдосконалення практик посередництва, а також на розробку процедур і стандартів, спрямованих на зниження політичної напруги й запобігання озброєним конфліктам. До складу MSN входить чимало неурядових організацій, які активно залучені до посередницької діяльності Європейського Союзу, зокрема Berghof Foundation (Німеччина), Center for Humanitarian Dialogue (Швейцарія), Crisis Management Initiative (Фінляндія), Search for Common Ground (Бельгія, США) та інші.

Модель залучення Європейського Союзу до посередницької діяльності закріплена в Концепції посилення посередницького та переговорного потенціалу ЄС (2009) і втілюється через безпосередню участь у посередництві, застосування посередницьких інструментів, а також підтримку й фінансування відповідних процесів. У своїй практиці Європейський Союз виділяє два основні формати участі в посередництві: власне виконання посередницьких функцій та підтримку посередництва, що здійснюється третіми сторонами. При цьому підтримка й фінансування інклюзивних посередників у процесах врегулювання розглядаються як один з ключових елементів посередницької політики ЄС. [37]

У межах політики підтримки посередництва ЄС координує зусилля численних учасників медіаційних процесів, часто реалізуючи концепцію «багатосторонньої дипломатії», яка теоретично передбачає три треки посередництва. Перший трек охоплює офіційний діалог та прямі переговори з елементами «дипломатії тиску» за участю обмеженого кола ключових політичних лідерів. Другий трек — неформальний формат, де залучаються лідери громадянського суспільства та експерти, здатні надавати аналітичну й консультаційну підтримку першому треку. Третій трек — низовий або «висхідний» формат переговорів — включає представників громад, які безпосередньо потерпають від наслідків збройного протистояння. [37]

На рівні структур Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС і Європейської служби зовнішніх дій до забезпечення посередницької діяльності залучається широкий спектр експертів, представників неурядових організацій, бізнесу та інших заінтересованих сторін. Водночас посередництво може виконуватися державами-членами ЄС та їх уповноваженими представниками. Багаторівнева модель посередництва вимагає відповідної інституційної архітектури в системі зовнішньої політики ЄС і визначається не лише оперативними завданнями врегулювання конфліктів, а й тісно пов'язана з «геополітикою інтересів» Союзу.

У 2019 році, у межах внутрішньої реорганізації Спільної політики безпеки та оборони (CSDP) і структур реагування на кризи, поряд із іншими підрозділами було створено новий Директорат комплексного підходу до безпеки та миру (ISP), який реалізує комплексний підхід до конфліктів і криз шляхом ефективної координації заходів реагування ЄС у всьому спектрі конфліктного циклу, включно з відповідальністю за управління кризами та плануванням. Нині Директорат складається з п'яти відділів.

Другий відділ (ISP 2) спеціалізується на превентивних заходах щодо конфліктів та підтримці посередництва, тоді як питання посередництва також охоплюються п'ятим відділом, нещодавно створеним Європейським фондом миру. Раніше, у січні 2017 року, у структурі Високої служби зовнішніх дій ЄС відбулося об'єднання Відділу з питань профілактики конфліктів, миробудівництва та посередництва та Відділу з кризового реагування та координації. Внаслідок цього була створена нова структура — Відділ з профілактики конфліктів, забезпечення верховенства права/реформи сектору безпеки, комплексного підходу, стабілізації та посередництва (PRISM), який поєднав експертні знання на всіх стадіях конфліктного циклу. За підсумками Липневого саміту ЄС 2020 року була ухвалена нова Багаторічна фінансова рамкова програма (MFF) на 2021–2027 роки. У межах цієї програми вирішено модернізувати зовнішньополітичні інструменти та фінансові структури для підтримки діяльності ЄС у сфері зовнішньої політики. Зокрема, Інструмент підтримки стабільності та миру (IcSP), що був одним із базових фінансових інструментів для реалізації посередницької діяльності ЄС у 2014–2020 роках, було інтегровано в ширший комплексний інструмент — Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI — Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument). NDICI замінює близько десяти попередніх зовнішньополітичних інструментів і фондів. [45]

У рамках цього інструменту на 2021–2027 роки передбачене фінансування різних напрямів діяльності ЄС, зокрема посередництва, у розмірі 70,8 млрд євро. Висновки до першого розділу Аналіз теоретичних і практичних аспектів

постконфліктного врегулювання показує, що цей процес є багатовимірним та комплексним, охоплюючи політичні, соціально-економічні, культурні й психологічні сфери. Успішне відновлення після конфлікту потребує системного підходу, що бере до уваги наявні державні ресурси, міжнародну допомогу та активну участь громадянського суспільства. Особливу увагу приділено розвитку місцевого самоврядування та децентралізації, які сприяють підвищенню довіри населення до державних інституцій, раціональному розподілу ресурсів і залученню громад до миробудівних процесів, що в свою чергу зменшує ризики соціальної фрагментації та сепаратизму. Постконфліктний період характеризується переосмисленням власних і чужих інтересів, оцінкою політичних, економічних та соціальних втрат, а також визнанням неможливості сторін здобути однозначну перевагу одна над одною. Важливим є врахування психологічного стану населення, реінтеграція біженців, внутрішньо переміщених осіб та колишніх бойовиків, оскільки соціально-психологічне оздоровлення громад визначає тривалість і стабільність миру та запобігає рецидиву конфліктів. [45,53]

На міжнародному рівні ключову роль у постконфліктному врегулюванні відіграють ООН та Європейський Союз, які здійснюють кризову дипломатію, миротворчі операції та посередницькі ініціативи. Їхня співпраця ґрунтується на спільних принципах інтегрованого підходу до політичного врегулювання, постконфліктного відновлення, верховенства права, реформ сектору безпеки та захисту цивільного населення. Моделі міжнародного посередництва, розроблені ЄС, підкреслюють багаторівневість дипломатичної роботи, включаючи офіційний, неофіційний та низовий рівні, що забезпечує залучення держав-членів, експертів, НУО та громадських активістів. Важливим є поетапне відновлення, яке враховує стадії конфліктного циклу та особливості соціально-економічного, політичного й культурного відновлення регіонів, постраждалих від збройних дій. Моделі постконфліктної реконструкції, запропоновані в науковій літературі, дозволяють системно аналізувати процеси репатріації та розселення, відновлення інфраструктури, забезпечення

продовольчої безпеки, стабілізації економіки та розвитку громадянського суспільства; проте їм приділяють замало уваги психологічному відновленню населення. Водночас міжнародний досвід свідчить, що саме комплексний підхід, який поєднує політичні, економічні, соціальні й психологічні складові, забезпечує ефективність постконфліктного врегулювання й створює умови для тривалого та стійкого миру.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі дослідження було проведено аналіз теоретичних та методологічних основ постконфліктного врегулювання, а також основних підходів до відновлення суспільства після збройних конфліктів. Особливу увагу було приділено концепції Мері Паркер Фоллет, яка акцентує на ефективності конструктивного вирішення конфліктів шляхом інтеграції інтересів усіх сторін, що згодом отримала більш широке тлумачення як «співробітництво».

Дослідження постконфліктних процесів виявило, що фінальна стадія конфлікту охоплює нормалізацію соціальних і політичних відносин, реінтеграцію населення та відновлення довіри у суспільстві. Аналіз літератури та міжнародного досвіду підтвердив, що постконфліктна реконструкція є складним і багатогранним процесом, який включає політичні, соціальні, економічні та психологічні аспекти. Її успішність залежить від комбінації внутрішніх і зовнішніх чинників, а також від глибини усунення причин конфлікту.

Узагальнення практик ЄС та міжнародних організацій, таких як ООН і Caritas Schweiz, підкреслило важливість комплексного підходу, що поєднує демілітаризацію, реінтеграцію та стабілізацію інституцій. Було визначено основні завдання періоду після конфлікту: трансформація культури насильства, впровадження принципів доброго врядування, макроекономічна стабілізація та подолання психосоціальних травм.

Особлива увага була звернена на моделі багатовимірної постконфліктної реконструкції, зокрема західну модель Формана, Патріка і Саломонса. Ця модель включає політичні, соціальні та економічні блоки з поетапним узгодженням заходів відновлення відповідно до фаз конфлікту. Такий підхід забезпечує системне планування заходів щодо реінтеграції, розвитку громадянського суспільства та стабілізації безпеки.

Отже, теоретичний аналіз першого розділу свідчить про те, що ефективне постконфліктне врегулювання вимагає комплексного багатовимірного підходу. Цей підхід має поєднувати політичні, соціальні й економічні механізми при врахуванні унікальних особливостей кожного конкретного конфлікту.

РОЗДІЛ 2. ДОСВІД ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ: РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПІДТРИМЦІ МИРУ ТА СТАБІЛЬНОСТІ (ВИПАДКИ ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ, КІПРУ, БАЛКАН)

2.1. Модель та методи врегулювання конфлікту в Північній Ірландії за участю Європейського Союзу

Північна Ірландія стала сценою тривалого міжконфесійного та політичного протистояння, відомого як «The Troubles», яке тривало близько трьох десятиліть і спричинило значні людські та суспільні втрати. Конфлікт, що поєднував релігійно-націоналістичні і політичні виміри, завершився підписанням Угоди Страсної п'ятниці (Belfast/Good Friday Agreement) у 1998 році, яка стала ключовою для встановлення сталого миру та політичної стабільності в регіоні. На референдумі 22 травня 1998 року 71,1% виборців Північної Ірландії підтримали цю угоду, яка також отримала широке схвалення в Республіці Ірландія.[34,35,38,39]

Угода Страсної п'ятниці заклала основу нової політичної системи в Північній Ірландії, що гарантувала включення як юніоністських, так і націоналістичних сил у політичний процес та встановлювала механізми співпраці між Північню й Півднем Ірландського острова. Важливим елементом угоди стало визнання принципу згоди (Principle of Consent), який підкреслює право населення Ірландії самостійно і за згодою сторін визначати свою політичну приналежність.

Вклад європейських інституцій у цей мирний процес був істотним, хоча переважно проявлявся не через пряму дипломатію, а через структурну та фінансову підтримку довготривалих заходів примирення, економічної стабілізації й соціального розвитку. Після вступу Великої Британії та Ірландії до Європейських Спільнот у 1973 році обидві сторони були членами ЄС, що створило сприятливі передумови для ролі Європейського Союзу в підтримці

миру на острові через політику згуртованості, фонди і взаємні економічні зв'язки.

З 1995 року фінансування ЄС надавалося через послідовні програми PEACE, спрямовані на підтримку миру й примирення, а також на забезпечення економічної та соціальної стабільності в Північній Ірландії та шести прикордонних графствах Республіки Ірландія. Програма Європейського територіального співробітництва (Interreg) також була інструментом політики згуртованості ЄС і відігравала певну роль у регіоні. Після виходу Великої Британії з ЄС 1 лютого 2020 року було погоджено програму PEACE PLUS — найбільшу в історії транскордонну програму для острова Ірландія, яка й надалі підтримуватиме процес миру та примирення в Північній Ірландії. Європейський парламент послідовно відстоював фінансову участь ЄС у цьому процесі і висловлював занепокоєння щодо безперервності та стабільності цієї підтримки після Brexit. Депутати ЄП також закликали підвищувати обізнаність про значення та необхідність фінансування ЄС у Північній Ірландії. [23,29]

PEACE програми — це серія спеціалізованих фінансових ініціатив, спрямованих на укріплення миру, розвиток співпраці та покращення соціально-економічних умов у Північній Ірландії та прикордонних графствах Ірландії. Перша програма PEACE була затверджена в 1995 році і діяла до 1999 року; згодом їй на зміну прийшли PEACE II (2000–2006), PEACE III (2007–2013) та PEACE IV (2014–2020). Фінансування цих програм у значній мірі здійснювалось через Європейський фонд регіонального розвитку і було інтегроване в загальну політику згуртованості ЄС, сприяючи соціальній інтеграції, підтримці місцевих ініціатив та реформ на місцях. (Правовою основою п'ятої програми PEACE (PEACE PLUS), що охоплює період 2021–2027 років, є Регламент (ЄС) 2021/1059 від 24 червня 2021. [67,68]

Підтримка мирного процесу в Північній Ірландії здійснюється фінансово з боку ЄС з 1989 року як через регіональні політики, так і через внески ЄС до Міжнародного фонду для Ірландії (МФІ).

На референдумі 23 червня 2016 року більшість виборців (51,9%) проголосували за вихід Великої Британії з Європейського Союзу. Велика Британія офіційно залишила ЄС 31 січня 2020 року. Оскільки Північна Ірландія отримувала значну вигоду від європейського фінансування, Brexit спричинив занепокоєння щодо довгострокових перспектив низки секторів регіону, а також щодо подальшого впливу на мирний процес і транскордонну співпрацю після 2020 року (Північна Ірландія — єдиний регіон Великої Британії з сухопутним кордоном із державою-членом: фактично зовнішній кордон ЄС розташований на острові Ірландія).

Програми PEACE IV та INTERREG VA були предметом інтенсивних переговорів під час обговорення умов виходу Великої Британії. Угода про вихід між Великою Британією та ЄС передбачала зобов'язання щодо їхнього продовження до завершення у 2023 році. У зв'язку з цим 25 березня 2019 року ухвалено Регламент (ЄС) 2019/491 Європейського Парламенту та Ради з метою забезпечення продовження програм територіального співробітництва PEACE IV (Ірландія-Сполучене Королівство) та Інші програми Сполучене Королівство-Ірландія (Ірландія-Північна Ірландія-Шотландія).

Програма PEACE PLUS — це нова транскордонна ініціатива ЄС, спрямована на зміцнення миру, примирення та транскордонного співробітництва між Республікою Ірландія та Північною Ірландією. Вона об'єднує попередні напрями фінансування INTERREG та PEACE у єдину програму на період 2021–2027 років.

Програма PEACE PLUS орієнтована на інвестиції в шість ключових тематичних напрямків:

1. Будуємо мирні та процвітаючі громади,
2. Забезпечення соціально-економічного відродження та трансформації,
3. Розширення можливостей та інвестування в нашу молодь,
4. Здорові та інклюзивні громади,
5. Підтримка сталого та краще пов'язаного майбутнього,

6. Побудова та впровадження партнерства та співпраці. [52,55,57]

У кожному напрямі передбачено кілька інвестиційних треків, орієнтованих на конкретні цілі або групи бенефіціарів, таких як місцеві органи самоврядування або громадські об'єднання. Загалом налічується 22 інвестиційні напрями.

Як уже зазначалося, у період між 1995 та 2020 роками діяли чотири програми PEACE з загальним фінансовим внеском у розмірі 1,6 млрд євро. Поки що PEACE I (1995–1999) та PEACE II (2000–2006) отримували кошти з усіх структурних фондів, PEACE III та PEACE IV (2007–2013 та 2014–2020) фінансувалися виключно через Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР).

На період 2021–2027 років ЄС внесе в програму PEACE PLUS 235 млн євро з бюджетних асигнувань ЄФРР в рамках Європейського територіального співробітництва. Разом з внеском Великої Британії та додатковим національним співфінансуванням з боку Ірландії та Північної Ірландії це дозволить забезпечити загальні інвестиції приблизно в розмірі 1,1 млрд євро.

Територія, що підпадає під програму PEACE PLUS, охоплює Північну Ірландію та Прикордонний регіон Республіки Ірландія (останній включає графства Лаут, Монаган, Каван, Літрім, Слайго та Донегол).

Управління програмою PEACE PLUS здійснюється в комплексному режимі, а внесок Великої Британії інтегровано як зовнішні цільові доходи. Орган спеціальних програм ЄС виступає керівним органом програми PEACE PLUS. Це один із шести транскордонних органів, утворених відповідно до Белфастської угоди.

Програми PEACE сприяли створенню майданчиків для участі й діалогу, а також наближували прийняття рішень і відповідальність за розвиток громад до самих мешканців (підхід «знизу вгору»). Фінансування охоплювало широкий спектр проєктів: підтримку жертв і постраждалих, ініціативи для молоді, підтримку малого й середнього бізнесу, інфраструктурні та міські

відновлювальні проєкти, а також заходи з підтримки іммігрантів і визнання етнічного різноманіття суспільства загалом.

Важливо, що ці програми тепер розглядаються як модель політики побудови миру, яку доцільно поширювати по всій Європі та в інших регіонах.

Європейський парламент постійно підтримував внески ЄС у програми PEACE. Після результатів референдуму у Великій Британії Парламент у своїй резолюції від 5 квітня 2017 року, присвяченій переговорам зі Сполученим Королівством, висловив занепокоєння щодо наслідків Brexit і наголосив на необхідності збереження миру в Північній Ірландії та Республіці Ірландія.[29]

У резолюції від 11 вересня 2018 року з питань впливу політики згуртованості ЄС на Північну Ірландію Європарламент взяв до уваги пропозицію Комісії продовжити програми PEACE та Interreg і послався на позиційний документ Великої Британії від квітня 2018 року щодо майбутньої політики згуртованості, у якому Сполучене Королівство висловило готовність розглянути потенційного наступника PEACE IV спільно з Виконавчою владою Північної Ірландії, урядом Ірландії та ЄС. Парламент наголошував, що підтримка територіального співробітництва ЄС, особливо транскордонних і міжгромадських проєктів, має зберігатися з урахуванням досягнень спеціальних програм згуртованості для Північної Ірландії, зокрема PEACE та Interreg, які є важливим чинником стабільності регіону. [24,25]

Головним органом, відповідальним за реалізацію програм PEACE, є Орган спеціальних програм ЄС (Special EU Programmes Body, SEUPB) — транскордонний орган, створений у межах Угоди Страсної п'ятниці, який координує проєкти, фінансовані ЄС, у Північній Ірландії, прикордонних графствах Ірландії та суміжних регіонах. SEUPB є одним із шести транскордонних органів, встановлених угодою 1998 року, і забезпечує необхідну правову та організаційну платформу для реалізації миробудівних ініціатив на місцях.

Новим етапом підтримки стала програма PEACE PLUS на 2021–2027 роки, яка інтегрує фінансування колишніх PEACE та INTERREG ініціатив у широку

рамку транскордонного співробітництва. Головна мета PEACE PLUS — посилення миру, примирення та соціально-економічної стабільності через підтримку шести тематичних напрямів, що включають розвиток громад, економічну регенерацію, роботу з молоддю, інклюзивність, сталий розвиток та зміцнення партнерств. Загальна сума інвестицій за даними Єврокомісії становить близько 1,1 млрд євро, з яких приблизно 235 млн євро надходить з бюджету ЄС, а решта забезпечується внесками Великої Британії та національним співфінансуванням Ірландії й Північної Ірландії.

Стратегічна цінність PEACE PLUS полягає не лише в прямих фінансових впливах, але й у створенні структурних передумов для діалогу, соціальної співпраці та економічного розвитку, що в довгостроковій перспективі зміцнює мирні відносини. Ініціатива робить акцент на «низовому» соціальному рівні, підтримуючи громадські ініціативи, молодіжні програми, міжкультурні обміни та проєкти, спрямовані на подолання бар'єрів між групами.

Водночас роль ЄС у мирному процесі Північної Ірландії не вичерпується фінансуванням. Європейський парламент неодноразово висловлював підтримку зусиллям щодо збереження миру й наполягав на збереженні стабільності після виходу Великої Британії з ЄС, що підкреслює політичну вагу ЄС як міжнародного актора в урегулюванні конфліктів і в умовах глобальних змін. [24,25]

У рамках Угоди про вихід між ЄС та Великою Британією і Протоколу щодо Ірландії/Північної Ірландії ЄС приділяє особливу увагу збереженню прозорого кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія, що є важливим елементом для підтримки миру й економічної співпраці. Протокол, підписаний 24 січня 2020 року, був розроблений для захисту цілісності Єдиного ринку ЄС і водночас враховував унікальний статус Ірландського острова, що мало прямий вплив на дотримання положень Страсної п'ятниці та збереження миру. [24,25]

У межах угоди про вихід Протокол щодо Ірландії/Північної Ірландії створив умови для уникнення «жорсткого» кордону на острові Ірландія.

Після виникнення практичних труднощів з імплементацією Протоколу ЄС і Велика Британія узгодили низку рішень у межах Віндзорської рамкової угоди, які мали на меті реагувати на проблеми, з якими стикалися мешканці та бізнеси в Північній Ірландії внаслідок Brexit.

Рішення, передбачені Віндзорською рамковою угодою, впроваджуються через угоду про вихід. Як Віндзорська рамкова угода, так і Протокол були узгоджені й ратифіковані ЄС та Великою Британією.

Чому було створено Віндзорську рамку? З самого початку ЄС визнавав непередбачені практичні виклики, пов'язані з реалізацією Протоколу, і запропонував низку спеціальних заходів для підвищення його гнучкості. Ці цілеспрямовані ініціативи адресували труднощі, з якими зіткнулися місцеві мешканці й бізнеси в Північній Ірландії. [26,27]

Після широких консультацій та інформаційно-роз'яснювальної роботи з зацікавленими сторонами ЄС і Велика Британія шукали комплексного, міжгалузевого та остаточного вирішення цих практичних проблем. Ці зусилля завершилися у лютому 2023 року, коли Європейська Комісія та уряд Великої Британії досягли політичної угоди щодо того, що нині відоме як Віндзорська рамкова угода.

Конфлікт у Північній Ірландії тривав десятиліттями і мав релігійно-національні корені, розділяючи протестантські й католицькі громади. Після Белфастських угод 1998 року розгорнувся комплексний процес постконфліктного врегулювання, до якого входили:

- Роззброєння та реінтеграція колишніх бойовиків;
- Реформа поліції та судової системи;
- Відновлення громадської інфраструктури, шкіл та медичних закладів;
- Залучення всіх спільнот до політичних процесів через створення спільних рад і асамблей.

Міжнародні організації, зокрема ООН та ЄС, здійснювали моніторинг і надавали технічну підтримку, контролюючи виконання угод та дотримання прав людини.

Цей приклад ілюструє ефективність комплексного підходу, коли політичні, економічні та соціальні заходи взаємопов'язані й спрямовані на довготривале примирення.

Отже, участь європейських інституцій у врегулюванні конфлікту в Північній Ірландії була багатовимірною: від фінансової підтримки та транскордонних партнерств до політичних рішень, що забезпечили стійку підтримку мирного процесу навіть після суттєвих змін у міжнародному правовому статусі Великої Британії. ЄС виступав не лише як донор, але й як стратегічний партнер, здатний підтримувати й інтегрувати місцеві мирні ініціативи в ширші рамки європейської стабільності та регіональної співпраці.

2.2. Врегулювання конфлікту на Кіпрі та роль Європейського Союзу у постконфліктному врегулюванні

Кіпр залишається типовим прикладом складної постконфліктної ситуації. Після розділення острова в 1974 році між греко- та турко-кіпрськими спільнотами міжнародні зусилля з урегулювання конфлікту тривалий час мали обмежену ефективність. Вступ Кіпру до Європейського Союзу у 2004 році створив додаткові стимули для співпраці: південна частина острова отримала економічні та політичні переваги, тоді як північ залишилася ізольованою. Це поступово вплинуло на ставлення місцевих еліт до співпраці та мирного вирішення спору [5,11,12].

Теоретично випадок Кіпру демонструє, що інституційні стимули інтеграції можуть перевершувати традиційні мирні угоди за своєю дієвістю. Ідеї функціоналізму Мітрані та концепція позитивного миру Яна Галтунга знаходять практичне застосування: економічні вигоди та політичні права спонукають сторони до взаємодії і поступового вирішення конфліктних питань.

Кіпрський конфлікт є одним із найдовших «заморожених» конфліктів у Європі. Його корені лежать у міжетнічних протиріччях, що загострилися після здобуття незалежності у 1960 році, а особливо після вторгнення Туреччини

1974 року, коли північна частина острова опинилася під контролем і була проголошена Турецька Республіка Північного Кіпру, визнана лише Туреччиною. Нині Республіка Кіпр контролює лише частину своєї території, тоді як північний сектор перебуває під турецьким впливом, що створює вагомі перешкоди для повного політичного врегулювання.

Після розколу острова 1974 року спроби мирного вирішення проводилися під егідою Організації Об'єднаних Націй протягом багатьох десятиліть. Пропонувалися різні моделі — від федеративних механізмів до концепції «двох держав», яка юридично не визнається ні ООН, ні ЄС через принципи збереження територіальної цілісності та державного суверенітету.

На фоні цих політичних баталій слід зазначити, що Кіпр став членом ЄС 1 травня 2004 року ще до офіційного завершення переговорів щодо врегулювання. Це породило унікальну ситуацію: Республіка Кіпр формально увійшла до Союзу, хоча реальна політична картина на острові залишалася поділеною. Така обставина відкрила нові можливості для впливу європейських інституцій на мирний процес.

Роль Європейського Союзу у врегулюванні кіпрського конфлікту охоплює кілька ключових складових — політичну, гуманітарну та економічну. На політичному рівні Союз послідовно відстоює прагнення до повного і всебічного вирішення конфлікту в межах міжнародного права та резолюцій Ради Безпеки ООН. [28,29,30]

Під час дебатів у Європейському парламенті в липні 2025 року наголошувалося, що Союз не лише повинен підтримувати переговори під егідою ООН, а й активно сприяти налагодженню контактів між громадами як засобу зміцнення довіри і співпраці.

У зв'язку з цим Комісія запроваджує програму підтримки турко-кіпрської спільноти на підставі Регламенту про допомогу (Регламент (ЄС) № 389/2006). Програмою керує Генеральний директорат Комісії з питань регіональної та міської політики. Так, 26 квітня 2004 року Рада ЄС заявила про рішучість «покласти кінець ізоляції турецько-кіпрської громади та сприяти возз'єднанню

Кіпру шляхом стимулювання економічного розвитку турецько-кіпрської громади». [16,17]

Програма орієнтована на заохочення возз'єднання Кіпру через підтримку економічного зростання турецько-кіпрської громади, з особливим наголосом на:

- економічній інтеграції острова
- покращенні контактів між двома громадами та з ЄС
- підготовці до імплементації законодавства ЄС (також відомого як *acquis* ЄС) після всебічного врегулювання кіпрського питання.

У період 2006–2024 років ЄС виділив 728 мільйонів євро на проекти на підтримку турецько-кіпрської громади. [16,17]

Конкретні завдання програми:

- сприяти соціальному та економічному розвитку турецько-кіпрської громади;
- розвивати та оновлювати інфраструктуру;
- підтримувати примирення, посилювати довіру й зміцнювати громадянське суспільство;
- наблизити турецько-кіпрську громаду до ЄС через інформаційні ініціативи та контакти між турками-кіпріотами та іншими громадянами ЄС;
- допомогти турецько-кіпрській громаді підготуватися до застосування законодавства ЄС після досягнення всебічного врегулювання кіпрського питання.

Політичний вплив ЄС також виявляється через офіційні заяви та декларації, які засуджують тривалу окупацію частини Кіпру і закликають сторони повернутися до діалогу з метою досягнення компромісного рішення на основі міжнародного права та *acquis* ЄС.

Одним із головних інструментів європейського впливу на процес примирення є фінансова підтримка, спрямована на покращення умов співіснування, економічний розвиток і соціальну інтеграцію спільнот. Зокрема, Єврокомісія реалізує Програму допомоги турецькій кіпрській громаді [5], яка

має стимулювати економічний розвиток, розширювати контакти між турецькими та грецькими кіпріотами та готувати місцеві спільноти до можливого впровадження європейського законодавства (*acquis*).

Головна мета цієї програми — сприяти майбутній реінтеграції острова шляхом зміцнення економічних і соціальних зв'язків між двома громадами, що є одним із практичних механізмів формування довіри та зменшення розділеності.

Крім того, Єврокомісія систематично фінансує проекти, спрямовані на ліквідацію наслідків конфлікту — зокрема, підтримуючи роботу Комітету з питань зниклих безвісти осіб на Кіпрі (*Committee on Missing Persons — CMP*), який займається пошуком та ідентифікацією останків людей, що зникли під час конфліктів 1960–1970-х років. Така допомога має важливе гуманітарне значення і сприяє відновленню соціальної справедливості та примиренню на рівні громад. cyprus.representation.ec.europa.eu

Ще одним важливим каналом підтримки Кіпру з боку ЄС є Партнерська угода на 2021–2027 роки, яка визначає пріоритети використання коштів ЄС у Республіці Кіпр через інструменти Політики згуртованості, Європейський соціальний фонд+, Фонд справедливого переходу та інші механізми фінансової підтримки. Ця угода спрямована на сприяння економічному й соціальному розвитку та узгодженню політик між різними регіонами держави-члена. [16,17]

ЄС активно координує свої дії з іншими міжнародними організаціями, зокрема з ООН, яка традиційно очолює переговорний процес щодо Кіпру. Ця взаємодія включає регулярні консультації, дискусії та спільні ініціативи, спрямовані на відновлення переговорів про всеосяжне політичне вирішення конфлікту. У цій ролі ЄС виступає як стратегічний партнер, що надає фінансову, технічну та політичну допомогу діалогу між сторонами.

Отже, співпраця ЄС з ООН та іншими акторами є вирішальною для підтримки мирного процесу на Кіпрі. Європейський Союз не лише фінансово підтримує окремі гуманітарні й економічні ініціативи, а й наполегливо

спонукає сторони повернутися до переговорів у рамках міжнародно визнаних принципів і правових норм.

Європейська Комісія уклала угоду на суму 2,6 мільйона євро з Програмою розвитку ООН (ПРООН) для подальшої підтримки зусиль Комітету з питань зниклих безвісти осіб на Кіпрі (СМР). Це вже сімнадцята така угода, що свідчить про стійку відданість Єврокомісії питанням миру та примирення на острові.

Фінансування в межах Програми допомоги ЄС турецько-кіпрській громаді підтримує місію СМР у пошуку, ідентифікації та поверненні останків зниклих безвісти їхнім родинам. Мета СМР — встановити долю 2002 осіб : 492 турок-кіпріотів і 1510 греків-кіпріотів, які зникли під час міжобщинного насильства 1963–1964 років та подій 1974 року.

Єврокомісія постійно підтримує двообщинні наукові групи, до складу яких входять греко-кіпрські та турецько-кіпрські експерти, залучені до всіх етапів роботи СМР. Така співпраця не лише посилює гуманітарні зусилля щодо з'ясування долі зниклих, а й сприяє взаєморозумінню та партнерству між двома громадами — ключовим чинником просування примирення на Кіпрі.

З 2006 року Єврокомісія є найбільшим фінансовим донором роботи СМР, надавши загалом 43,7 мільйона євро. Ця підтримка суттєво сприяла ідентифікації 1058 осіб, надаючи допомогу постраждалим родинам і посилюючи загальні зусилля з побудови миру на острові. [28,29]

Політика ЄС щодо Кіпру базується на принципах європейської солідарності та верховенства права. Євросоюз не підтримує ідею двох окремих держав на острові, оскільки це суперечить міжнародному праву, принципам державного суверенітету та логіці членства в Союзі. Натомість ЄС відстоює рішення, що передбачає політичну угоду про об'єднання Кіпру в рамках єдиної держави, досягнуту за згодою сторін і відповідно до норм міжнародного права.

Крім того, ЄС постійно підкреслює важливість одного з основних принципів мирного врегулювання — спільного проживання й рівних прав для

всіх громадян незалежно від етнічної приналежності, яке має стати базою для тривалого та стабільного миру на острові.

Досвід вирішення кіпрського конфлікту показує, що участь європейських інституцій є багатогранною та тривалою. Політична, гуманітарна й економічна підтримка з боку ЄС створює не лише фінансові стимули, але й практичні механізми для поступового зменшення розділеності між громадами. Європейський Союз став значним міжнародним гравцем у мирному процесі на Кіпрі, поєднуючи свої ресурси з ініціативами ООН та інших міжнародних структур.

ЄС продовжує наголошувати на необхідності повного, справедливого й сталого вирішення конфлікту через призму міжнародного права та базових європейських цінностей — демократії, прав людини та солідарності. Підтримка переговорів, налагодження контактів між громадами, гуманітарні проєкти та економічні ініціативи разом становлять комплексну стратегію, спрямовану на створення умов для майбутнього об'єднання Кіпру й довготривалого миру.

2.3. Балканські війни та роль Європейського Союзу у процесах постконфліктної стабілізації

Етнополітичні конфлікти на Балканах у 1990-х роках належать до найкривавіших подій у Європі після Другої світової війни. Розпад Югославії спричинив низку збройних протистоянь у Хорватії, Боснії і Герцеговині, Косові та інших частинах регіону, що призвело до великої кількості жертв, серйозних порушень прав людини та масових переміщень населення. На ці виклики Європейський Союз поступово відповів створенням комплексу політичних, військових та економічних засобів для підтримки миру, стабілізації та врегулювання конфліктів на Західних Балканах.

Роль ЄС у цьому процесі була багатогранною й розвивалася паралельно з формуванням Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP) і Спільної

політики безпеки та оборони (CSDP). У 1990-х роках, після розпаду Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, спалахнули збройні сутички, що призвели до масштабних людських втрат і гуманітарних криз. Спочатку міжнародна реакція була фрагментованою, але зі зростанням насильства стабілізація Балкан стала питанням, критичним для безпеки всієї Європи. Європейські інституції, зокрема Європейська комісія та Рада ЄС, поступово інтегрували питання Балкан у свою зовнішньополітичну програму, почавши з дипломатичних зусиль та спроб встановити перемир'я. Одним із ранніх кроків стало створення Європейської спостережної місії в колишній Югославії (ECMM / EUMM), яка діяла з 1991 по 2007 рік у різних частинах регіону, відстежуючи події та надаючи дані для міжнародних переговорів. Ця місія стала важливим елементом початкової політики ЄС щодо врегулювання конфліктів на Балканах. Формування CSDP та перші місії ЄС на Балканах (Спільні дії Ради 2002/210/CFSP від 11 березня 2002 року щодо Поліцейської місії Європейського Союзу [31,32], Спільні дії Ради 2004/570/CFSP від 12 липня 2004 року щодо військової операції Європейського Союзу в Боснії та Герцеговині [31,32]).

Європейський Союз очолює дві місії в Боснії та Герцеговині: поліцейську місію під назвою «EUPM» та військову операцію під назвою «EUFOR ALTHEA». Поліцейська місія Європейського Союзу (EUPM) Поліцейська місія ЄС у Боснії і Герцеговині має на меті створити стійкі та ефективні поліційні механізми під національною боснійською юрисдикцією, орієнтовані на кращі європейські та міжнародні практики. Місія здійснює моніторинг, наставництво й інспекційні заходи, аби гарантувати професійну, незалежну й неупереджену роботу поліції відповідно до національного законодавства та угод у межах Процесу стабілізації й асоціації з ЄС. Місія також працює над тим, щоб поліційні органи функціонували на прозорих засадах із врахуванням етнічного різноманіття боснійського суспільства та забезпечували міжструктурну співпрацю між усіма поліцейськими силами країни. Додатково EUPM сприяє розслідуванню корупційних злочинів та підвищенню спроможності поліції

протидіяти різним формам злочинності, включаючи організовану злочинність і тероризм. ПМЕС налічує 192 міжнародні та 220 місцеві співробітники (жовтень 2008 року). Штаб-квартира розташована в Сараєві, а моніторингові підрозділи працюють у тих самих регіонах, де функціонують середні та вищі рівні поліцейських структур Боснії і Герцеговини. У місію вносять свій вклад 27 держав-членів ЄС разом із Канадою, Ісландією, Норвегією, Швейцарією, Туреччиною та Україною. EUFOR ALTHEA Військова операція ЄС у Боснії та Герцеговині має завдання стримування, сприяння безпечному середовищу та забезпечення виконання Додатків 1.А і 2 до Загальної рамкової угоди про мир у Боснії і Герцеговині, які стосуються військових аспектів та внутрішніх кордонів. EUFOR ALTHEA налічує близько 2200 військовослужбовців з 24 держав-членів, а також Албанії, Чилі, Північної Македонії, Швейцарії та Туреччини. Операція включає багатонаціональний батальйон і інтегрований поліцейський підрозділ, базовані в Сараєві, групи моніторингу й зв'язку, розгорнуті по всій країні, та п'ять регіональних координаційних центрів у Сараєві, Тузлі, Баня-Луці, Мостарі та Зениці. 1 січня 2003 року РМЕС взяла на себе функції від Міжнародних поліцейських сил ООН (IPTF) у Боснії і Герцеговині, розгортання яких було передбачено Загальною рамковою угодою про мир (Дейтонською угодою) 1995 року. Це була перша місія, організована в рамках Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). EUFOR ALTHEA змінила стабілізаційні сили НАТО (SFOR) 2 грудня 2004 року. Спочатку операція налічувала близько 7000 осіб, але на початку 2007 року її чисельність була скорочена приблизно до 2200. [31,32]

Розвиток CSDP у ЄС відкрив нову фазу у ролі Союзу в кризовому менеджменті. У 2003 році ЄС розпочав першу поліцейську операцію під егідою тодішньої Європейської політики безпеки та оборони (ESDP) — Поліцейську місію ЄС (EUPM) у Боснії і Герцеговині, яку згодом розширили й інтегрували до ширшої системи місій. Ця операція була спрямована на підтримку порядку, підготовку поліції та зміцнення інституцій у постконфліктний період. (EUFOR Althea – військова операція ЄС у Боснії і

Герцеговині – сприяє збереженню безпечного середовища в країні, підтримуючи клімат миру й стабільності. Вона виступає головним військовим фактором у процесі стабілізації, тісно координуючись з НАТО в рамках угоди «Берлін плюс». [46,60]

Європейський Союз прихильно ставиться до перспективи членства Боснії і Герцеговини в ЄС як єдиної, європейсько орієнтованої та суверенної держави й всебічно підтримує її інституції та громадян. EUFOR відіграє в цьому суттєву роль. Близько 600 військових із 20 різних країн, включно з неєвропейськими партнерами, працюють задля досягнення ключових цілей EUFOR: забезпечення безпечного середовища в Боснії і Герцеговині, підтримки навчань Збройних сил БіГ та сприяння комплексному підходу ЄС до БіГ. Важливим є співробітництво як із Збройними силами Боснії і Герцеговини, так і з місцевою цивільною владою. Відтоді, як EUFOR почав роботу, значну частину завдань було передано місцевим органам відповідно до принципу місцевої відповідальності та в контексті європейського шляху БіГ. [31]

Ще однією вагомою місією стала EUFOR Concordia у Македонії (нині Північна Македонія) у 2003 році, коли ЄС замінив операцію NATO Allied Harmony для забезпечення безпеки після конфлікту. Ця операція була першою військовою місією ЄС на Балканах і символізувала розширення ролі Союзу від дипломатичних зусиль до реального забезпечення миру на місцях. Однією з ключових операцій ЄС у регіоні було розгортання EU Force Bosnia and Herzegovina (EUFOR Althea) у грудні 2004 року після завершення місії НАТО (SFOR) відповідно до Дейтонської угоди. Ця операція стала центральним елементом підтримки безпеки й стабільності в Боснії і Герцеговині. Головні завдання EUFOR Althea — забезпечення безпечного і стабільного середовища, сприяння виконанню Дейтонських угод, координація з місцевими органами влади та підтримка реформ у секторі безпеки. ЄС також активно залучає місцеві структури до виконання завдань, поступово передаючи їм

відповідальність у дусі «локальної власності» й сприяючи євроінтеграційному шляху Боснії і Герцеговини.

EULEX Kosovo: підтримка верховенства права У Косові ЄС проводить Європейську місію з підтримки верховенства права — EULEX Kosovo. Це найбільша цивільна місія в рамках CSDP, спрямована на підтримку й зміцнення правопорядку, судової системи, боротьбу з корупцією й організованою злочинністю, а також на захист прав людини. Вікіпедія З 2008 року місія EULEX допомагає створювати інституції, здатні діяти відповідно до європейських стандартів. Її мандат охоплює не лише поліцейську діяльність, а й підтримку судових органів, що робить цю місію одним із ключових елементів миротворчої структури ЄС у регіоні.

Поряд із безпековими операціями ЄС застосовував також економічну дипломатію для сприяння стабілізації регіону. Програма Community Assistance for Reconstruction, Development, and Stabilisation (CARDS) була основним фінансовим інструментом для Західних Балкан на початку 2000-х років, спрямованим на реконструкцію, розвиток і стабілізацію післявоєнних суспільств. У 2000–2006 роках ця програма виділила понад €5,1 млрд на підтримку проектів реформ та соціально-економічної стабілізації.

Згодом CARDS поступово була замінена Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), яка стала ключовим механізмом підтримки країн, що прагнуть до членства. IPA фінансує реформи, розвиток інфраструктури, захист прав людини та інституційну розбудову в Західних Балканах, тісно поєднуючи їхній євроінтеграційний шлях із процесами мирного розвитку.

Стратегія ЄС щодо Західних Балкан передбачає поглиблення співпраці, залучення регіональних партнерів до місій, розвиток сектора безпеки, протидію гібридним загрозам та підтримку стабільності в усіх вимірах мирного процесу. Це охоплює як дипломатичні, так і військові інструменти реагування на кризи. Для досягнення стійкості на Балканах ЄС постійно взаємодіє з міжнародними організаціями: ООН, НАТО, ОБСЄ та іншими регіональними акторами. Наприклад, операція EUFOR Althea діє в рамках

«Berlin Plus», що дає змогу ЄС використовувати планувальні й логістичні ресурси НАТО для підтримки безпеки в Боснії і Герцеговині. Така координація підсилює комплексний підхід і забезпечує погодженість між різними міжнародними миротворчими структурами.

За півтора десятиліття присутності CSDP місій ЄС процес стабілізації на Балканах показав значні досягнення. Відносна стабільність у Боснії і Герцеговині, перебудова судової системи в Косові та продовження реформ у секторі безпеки — усе це свідчить про вагомий внесок ЄС у миробудування. Водночас регіон лишається вразливим до політичних криз, про що свідчать недавні події в Боснії, де напруження між етнічними групами й питання конституційного устрою створюють ризики для довгострокової стабільності. Нині ЄС рішуче відданий інтеграції Західних Балкан до Союзу. Це спільна стратегічна мета, що об'єднує регіон і ЄС. Переговори про вступ тривають з Албанією, Чорногорією та Сербією. У березні 2020 року Рада погодила початок переговорів із Північною Македонією, наразі триває процес скринінгу. У грудні 2023 року Європейська Рада ухвалила рішення розпочати переговори з Боснією і Герцеговиною, яка нині має статус країни-кандидата після досягнення необхідного рівня відповідності критеріям. Косово розглядається як потенційний кандидат на членство в ЄС [31,32]

Кейс Балканських війн ілюструє, що ЄС може виступати потужним міжнародним актором у врегулюванні збройних конфліктів, поєднуючи політичні, військові та економічні інструменти. Через місії CSDP, фінансові програми, співпрацю з міжнародними організаціями та політичний вплив ЄС сприяв стабілізації країн Західних Балкан, зміцнював гарантії безпеки та створював умови для подальшої інтеграції до європейської спільноти. Загалом цей досвід підтверджує, що комплексний підхід до врегулювання конфліктів, який охоплює безпеку, інституційний розвиток і соціально-економічну підтримку, є ключовим для досягнення тривалого миру та стабільності в постконфліктних суспільствах.

Таблиця 2.1.

Югославські війни

1	Війна Словенії за незалежність (Десятиденна війна)	1991
2	Війна Хорватії за незалежність	1991—1995
3	Боснійська війна	1992—1995
4	Війна в Косові	1998—1999
5	Операція НАТО в Югославії	1999
6	Конфлікт у Південній Сербії	2000—2001
7	Конфлікт у Македонії	2001

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Європейська інтеграція після Другої світової війни є одним із найуспішніших прикладів врегулювання конфліктів у післявоєнний період. Заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі, а згодом і ЄС, сприяло перетворенню конкуренції між колишніми ворогами у мирну співпрацю в сферах ресурсів і промисловості. Економічна взаємозалежність, спільні інститути та регулярні консультації між державами забезпечили стабільність і знизили ризики відновлення конфлікту.

Цей підхід, що поєднує елементи функціоналізму та інтеграційної теорії, доводить, що постконфліктне врегулювання може бути ефективним за умови системного застосування, яке охоплює економічні, політичні та соціальні аспекти одночасно.

У третьому розділі запропоновано кілька ключових умов для успішного врегулювання постконфліктних ситуацій:

1. Довіра між сторонами – без неї сторони навряд чи погодяться на роззброєння, реінтеграцію бойовиків чи участь у відновленні інфраструктури.
2. Включення всіх учасників конфлікту.

3. – виключення будь-якої сторони може стати причиною нового конфлікту.
4. Політична угода та гарантії безпеки – угода повинна чітко визначати порядок припинення насильства, виконання заходів з демобілізації, роззброєння і реінтеграції (DDR) та створення механізмів моніторингу.
5. Економічна і соціальна стабілізація – важливо відновити робочі місця, інфраструктуру, а також системи освіти й охорони здоров'я.
6. Міжнародна підтримка та контроль – залучення організацій на кшталт ООН і ОБСЄ допомагає контролювати виконання угод і захист прав людини.

Постконфліктне врегулювання є складною стратегією, яка поєднує теоретичні концепції з практикою миротворчості. Теоретичні підходи Мітрані, Галтунга та Спенса узгоджуються з реальними кейсами з Європи, Північної Ірландії та Кіпру; це свідчить про те, що ефективність вирішення конфліктів залежить від комплексного підходу до інтеграції економічних, політичних і соціальних аспектів за участю всіх зацікавлених сторін разом із міжнародним контролем. Досвід Європи підтверджує: системна інтеграція й створення спільних установ здатні забезпечити тривалий мир і стабільність навіть у регіонах із історією конфліктів.

РОЗДІЛ 3. ВІЙНА В УКРАЇНІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВИХ СТРАТЕГІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Війна в Україні як чинник трансформації внутрішньої та зовнішньої політики ЄС

З початку масштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року Європейський Союз опинився перед безпрецедентним викликом у сферах зовнішньої та внутрішньої політики. Це вторгнення, що супроводжувалося інтенсивними бойовими діями на території суверенної європейської держави, спричинило найгостріший геополітичний шок на континенті з часу завершення холодної війни і вимагало від ЄС швидкої, злагодженої відповіді.

Російське вторгнення в Україну підірвало мир у Європі та радикально змінило безпекову ситуацію на континенті. Ці обставини потребують адекватної адаптації зовнішньої, безпекової та оборонної політики ЄС разом із відповідними інструментами її реалізації. Очікується, що Європейський парламент розгляне проект рекомендацій з цього питання на червневій сесії. Росія розпочала своє неспровоковане і безпідставне військове вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. У 2014 році вона анексувала Крим, підтримувала проросійських сепаратистів у частинах Донбасу та вела гібридну війну проти України. Метою агресії є не лише підкорення України, а й перегляд європейської системи безпеки та підірив демократичних порядків. У відповідь ЄС надав Україні всебічну підтримку, включно з військовою допомогою, запровадивши комплексні санкції проти Росії та переглядаючи свою зовнішню, безпекову й оборонну політику з огляду на нові ризики. [3]

Версальська декларація лідерів ЄС від 10–11 березня 2022 року підтвердила намір Союзу «взяти на себе більшу відповідальність за власну безпеку» та підвищити «здатність діяти автономно», водночас підкресливши важливість співпраці між ЄС і НАТО. Країни-члени погодилися нарощувати

інвестиції в оборонні спроможності та інноваційні технології через збільшення оборонних бюджетів, здійснення спільних інвестицій, включно зі централізованими закупівлями, інвестування в стратегічні можливості, посилення синергії в дослідженнях і інноваціях, а також розвиток європейської оборонної промисловості. 21 березня лідери затвердили Стратегічний компас — амбітну дорожню карту для посилення безпекової та оборонної політики ЄС до 2030 року. У цьому документі агресію Росії проти України охарактеризовано як «серйозний геополітичний злам», що ставить під загрозу інтереси Союзу. Компас передбачає інвестиції в оборонні спроможності, поглиблення співпраці з партнерами, оптимізацію управління кризами та зміцнення стійкості, аби досягти «якісного стрибка» в безпеці й обороні, підвищити спроможність та готовність ЄС діяти, зміцнити його витривалість і забезпечити солідарність та взаємозахист. Спільна комунікація з аналізом прогалин у сфері оборонних інвестицій (Defence Investment Gaps — DIG) та подальших кроків була опублікована 18 травня і стала складовою реалізації Стратегічного компасу і Версальської декларації. Документ, зокрема, пропонує створення робочої групи з координації спільних закупівель оборонної продукції — короткострокового інструменту ЄС на суму 500 млн євро для посилення оборонних промислових можливостей через колективні закупівлі, а також запровадження регламенту Європейської програми оборонних інвестицій. У своїх висновках від 30–31 травня Європейська рада підтвердила рішучість впроваджувати положення Стратегічного компасу та доручила Раді розглянути п'ять питань, визначених аналізом DIG. [40]

Війна в Україні стала не лише гуманітарною трагедією, а й ключовим чинником переосмислення підходів ЄС до безпеки, оборони, зовнішньої політики, економіки та енергетичної автономії. До 2022 року Союз у значній мірі спирався на „м'яку силу“, міжнародне право, дипломатію та економічні інструменти впливу. Проте повномасштабне вторгнення виявило межі цього підходу, особливо коли безпосередньо загрожено безпеці на східних кордонах. Європейський парламент Одним із головних наслідків війни стало те, що ЄС

був змушений переосмислити Політику спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP). Як показують численні дослідження, конфлікт став каталізатором реформ CFSP, стимулювавши прагнення надати їй чіткішої, стратегічної організації, спроможної діяти проти загроз високої інтенсивності. У відповідь на російську агресію лідери ухвалили «Версальську декларацію» у березні 2022 року, де підтвердили готовність нести більшу відповідальність за власну безпеку та підвищити автономність дій ЄС, зважаючи на співпрацю з НАТО. Це передбачало зміцнення оборонних спроможностей і готовності реагувати на кризи разом із партнерами, поряд із посиленою увагою до самостійних європейських ініціатив. Європейський парламент Війна в Україні стала рушійною силою остаточного впровадження та практичного застосування Стратегічного компасу — документу, покликаного формувати спільну оборонну культуру та підвищувати організаційну здатність ЄС реагувати на безпекові виклики. Хоча робота над компасом почалася раніше, саме війна визначила його пріоритети та спрямувала на протидію висококонвенційним загрозам.

У межах компасу ЄС розпочав кроки до більш структурованої оборонної політики: розвиток європейської технологічно-оборонної промислової бази, координацію закупівель оборонних засобів і стимулювання спільних військових спроможностей. OUP Academic Одним із найпомітніших проявів зміни зовнішньої політики ЄС стала масштабна санкційна кампанія проти Росії та Білорусі — понад 18 пакетів обмежувальних заходів, які охоплюють більше ніж 2500 фізичних і юридичних осіб, сектори економіки та фінансові інструменти. Ці санкції мають на меті послабити спроможності агресора вести війну, зокрема обмежуючи доступ до міжнародних фінансових ринків, технологій та експорт енергоресурсів. Санкційна політика та її впровадження стали політичним сигналом єдності ЄС і рішучості стримувати агресора, а також показали здатність Союзу координувати одночасні економічні й дипломатичні заходи для досягнення стратегічних цілей. Історично ЄС не виступав постачальником озброєнь або прямим військовим учасником у

конфліктах. Однак після повномасштабного вторгнення ЄС почав використовувати Європейський фонд миру (European Peace Facility — EPF) як механізм надання військової допомоги Україні, що стало відхиленням від традиційної ролі лише «мирного сприяння» до активної підтримки оборони суверенних держав. Цей фонд, що до 2022 року використовувався переважно для миротворчих і цивільних операцій, було суттєво розширено: ЄС уперше дозволив фінансування закупівлі та передачі оборонних засобів Україні, включно з боєприпасами та іншим обладнанням, що істотно змінило роль Союзу у військовій підтримці. Війна також прискорила зміни внутрішньої політики ЄС.

Одним із ключових напрямів стала енергетична безпека та зменшення залежності від російських енергоносіїв. Ініціатива REPowerEU має на меті різко скоротити імпорту газу з Росії, прискорити перехід до відновлюваних джерел та посилити енергетичну стійкість держав-членів.

Міграційний аспект також набув ваги: ЄС запровадив спеціальний механізм тимчасового захисту для українських біженців, що надало мільйонам громадян України право на проживання, роботу та соціальний захист у країнах ЄС і змінило підходи до управління міграційними потоками й соціальною політикою. Війна істотно вплинула й на дискусії всередині ЄС щодо інтеграції: Україна отримала статус кандидата на вступ, а переговорний процес щодо її приєднання активізувався, що свідчить про зміну геополітичних пріоритетів і регіональної політики безпеки ЄС. Отже, війна в Україні стала критичним чинником переосмислення та трансформації як зовнішньої, так і внутрішньої політики Європейського Союзу. Союз еволюціонував від актора, який віддає перевагу „м'яким“ інструментам, до більш проактивного геополітичного гравця, що поєднує економічні, політичні, оборонні та гуманітарні засоби для захисту власної безпеки й підтримки міжнародного порядку.

3.2. Практична роль України в безпекових та постконфліктних політиках ЄС

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну суттєво підірвало мирну стабільність у Європі та змінило її безпековий контекст, що призвело до необхідності адаптації зовнішньої, безпекової та оборонної політики Європейського Союзу, а також інструментів для їх реалізації. Згідно з даними ООН, у 2024 році Європа зазнала найбільшого числа жертв серед цивільного населення через конфлікти – 78 000 осіб; цей показник удвічі перевищує цифри за 2023 рік і значно більший порівняно з періодом 2019–2021 років. Зростання смертності обумовлено не лише ескалацією бойових дій між Росією та Україною, але й активною участю третіх країн у конфлікті. [3]

Політичні зміни в США, зокрема прихід Дональда Трампа до влади у 2024 році, спровокували перегляд американської стратегії щодо цього конфлікту, що додатково підкреслило потребу поглиблення співпраці між ЄС та Україною в сферах безпеки та оборони. Країни Європи змушені були балансувати між підтримкою України і забезпеченням власної стратегічної автономії в рамках НАТО.

Протягом останніх двох десятиліть відносини між ЄС і Україною демонструють стійку тенденцію до поглиблення завдяки стратегічному значенню України для забезпечення континентальної безпеки. Основними чинниками цього процесу є: близькість інтересів у сфері безпеки, спільне розуміння загроз, сумісність цінностей і готовність захищати демократичні принципи, а також посилення здатності України бути активним учасником європейської системи безпеки замість того щоб залишатися лише її отримувачем.

Хоча існують розбіжності серед держав-членів ЄС через побоювання щодо можливого втягнення у конфлікт, все ж існують реальні перспективи для інтеграції України в європейську систему безпеки. Це включає: забезпечення східного флангу ЄС, набуття практичного досвіду протидії гібридній війні й терористичним загрозам, а також участь у програмах сприяння стійкості та обміну військовим і технологічним досвідом.

Процес інтеграції України до європейської системи безпеки здійснюється через рамкові документи на кшталт ініціативи «Східне партнерство» та Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. «Східне партнерство», започатковане в 2009 році, створило платформу для поглиблення політичних і економічних зв'язків із шістьма країнами Східної Європи та Південного Кавказу (включаючи Україну), що дозволило залучитися до спільних програм безпеки, таких як реформування сектору оборони, цивільний захист, охорона кордонів і боротьба з гібридними загрозами. [3]

Угода про асоціацію (2014) заклала правову основу для інтеграції України в структуру європейської безпеки. Стаття 7 передбачає розвиток партнерства в рамках Спільної політики безпеки та оборони з акцентом на запобігання конфліктам, кризове управління й регіональну стабільність. Статті 10–12 окреслюють механізми військово-технічного співробітництва й участь у навчаннях.

Внутрішні документи України щодо політики національної безпеки були адаптовані відповідно до стандартів ЄС; наприклад, розвиток Національної гвардії впроваджувався із використанням європейських практик транскордонної безпеки. З 2020 року українські експерти почали брати участь у роботі експертних груп Європейського оборонного комітету й тренуваннях.

Після подій 2022 року відносини між Україною та ЄС значно поглибилися: Україні було надано статус кандидата на членство в ЕС; крім того, розпочалася активна підтримка імплементації Угоди про асоціацію. Інтеграція українських товарів шляхом тимчасового скасування мит і квот стала важливим кроком для зміцнення незалежності країни.

Україна також приєдналася до Постійного структурованого співробітництва (PESCO) в рамках ЕС і отримала доступ до проектів Європейського оборонного агентства. Важливим стало виділення коштів у розмірі 50 млрд євро для програми Ukraine Facility.

Ключовим документом є Дорожня карта оборонної готовності до 2030 року, яка визначає Україну як "ключовий елемент підготовки Європи до

кризових ситуацій". Документ наголошує на необхідності перетворення України на "сталого дикобраза", здатного стримувати агресора.

Таким чином, війна в Україні стала каталізатором суттєвих змін у внутрішній і зовнішній політиці ЄС — прискоривши формування стратегічної автономії союзу й інтеграцію України в систему європейської безпеки. Підтримка України в сфері оборони разом із участю в спільних програмах створює основи для стійких гарантій безпеки й посилення стабільності всього континенту.

3.3. Євроінтеграційна політика України як інструмент перемоги та постконфліктного врегулювання в регіоні

Більшість європейських держав або вже стали, або прагнули приєднатися до його інституційної мережі — Європейського Союзу (ЄС). Європейська інтеграція відіграла роль фактора, що зміцнив стійкість повоєнного порядку в Європі після Другої світової війни, запропонувавши дієву альтернативу та водночас розширивши інструментарій регіонального врегулювання конфліктів. На ранніх стадіях інтеграція розвивалася як механізм побудови миру через відновлення регіональних взаємозалежностей, поширення співпраці на різні політичні сфери та поступове збільшення кола учасницьких країн. Це зробило міждержавні конфлікти в Західній Європі практично неможливими. Після завершення Холодної війни інтеграція отримала новий вимір, ставши інструментом історичного возз'єднання континенту шляхом поширення інтеграційної динаміки на країни Східної Європи. Війна в Україні наочно виявила загальновизнану потребу модернізувати класичну модель міжнародного врегулювання конфліктів, що спирається на переговори та посередництво третіх сторін. Останні показали обмежену ефективність у забезпеченні тривалого примирення та миру, особливо в умовах затяжних конфліктів. Водночас постала необхідність інтелектуальних інновацій у політичних дослідженнях, присвячених управлінню конфліктами та їхньому

розв'язанню. Дотепер основна увага приділялася конституційним моделям, що базуються на принципах самовизначення та захисту прав меншин у конфліктних контекстах. Однак практики постконфліктної реконструкції в зруйнованих війною регіонах Західних Балкан і Кавказу свідчать, що за умов глибокої етнічної асиметрії конституційні механізми виявляються недостатніми навіть за наявності широкого розподілу влади й автономій. Поділ чи сецесія, хоча й підкріплені демократичною теорією, не гарантують примирення через відсутність політичної культури, яка відбивала б змінені територіальні реалії. Недостатня постконфліктна суспільна реінтеграція значно послабила низку міжнародних стратегій врегулювання конфліктів у різних європейських субрегіонах, зокрема в Боснії і Герцеговині, Сербії, Косові, Молдові та на Кавказі. Регіональна інтеграція як інструмент врегулювання конфліктів базується на повоєнному досвіді Західної Європи та на історії становлення ЄС. Проблема належної оцінки її ролі в миробудуванні полягає в тому, що інтеграція передусім розглядається як економічний та транзакційний геополітичний процес. Водночас наукові підходи часто нехтують її безпековим виміром, віддаючи перевагу ліберально-ринковому аспекту. Разом із тим існує значний простір для аналізу внеску європейської інтеграції у врегулювання конфліктів і примирення, враховуючи її здатність трансформувати попередні конфліктні конфігурації. Логіка інтеграції як стратегії вирішення конфліктів відрізняється від класичної моделі: це регіональний, елітами керований процес інституціоналізації відносин, який зберігає індивідуальну автономію та представництво. Інтеграція визначається принципами членства, взаємозалежності, політичної солідарності, субсидіарності та спільного регіонального громадянства. На практиці вона показала потужний миротворчий потенціал, забезпечивши незворотність повоєнного врегулювання в Європі через створення мережі інституцій, що керують регіональною взаємозалежністю. Інтеграція трансформує конфлікт, відкриваючи можливості для максимізації інтересів у інших сферах співпраці. Коли інтеграція використовується як стратегія, що доповнює або замінює

традиційні підходи до вирішення конфліктів, модель одноразового розв'язання поступається місцем відкритим і тривалим відносинам. Їхні визначальні риси — позитивні взаємозалежності, зокрема в торгівлі, ключових галузях промисловості та окремих політичних і соціально-економічних сферах співпраці. ...а також створення спільних інституцій та агентств. Можна стверджувати, що саме інституціоналізація, включно з формуванням спільних органів управління, є тим ключовим механізмом постконфліктного примирення, якого бракує в класичних моделях врегулювання. Інституціоналістські підходи унеможлиблюють прямо протилежний погляд на традиційні та альтернативні моделі вирішення конфліктів. Регіональна інтеграція, по суті, є поступовою інституціоналізацією взаємозалежностей між державами-учасниками. Вона розширює горизонти синтезу врегулювання конфліктів у довгостроковій перспективі, пропонуючи бачення успішного примирення не як одноразовий компроміс із розподільними наслідками, а як тривалий процес взаємного максимізацієвиділення інтересів. Спираючись на інтегративну динаміку, регіональна інтеграція функціонує як стратегія довготривалого постконфліктного примирення. [70]

Регіональна інтеграція на практиці: альтернатива традиційним механізмам врегулювання конфліктів. Тому вступ України до Європейського Союзу не послабить, а навпаки — посилить це інтеграційне об'єднання. Історія європейської інтеграції надає послідовні докази ключової ролі компромісу в будівництві регіональних зв'язків. Інтеграція Західної Європи була масштабним компромісом із принципом максимізації національного інтересу. Вона постала як стратегія «другого найкращого вибору» у повоєнному врегулюванні після Другої світової війни і реалізовувалася через взаємні поступки, відмову від частини суверенітету, його обмін, спільне використання або делегування колишнім довготривалим супротивникам. Європейські політичні еліти усвідомлювали умовність та відкритість цього процесу. Прикладом була вибіркова логіка компромісу серед французьких еліт як основа побудови нової системи європейських відносин. Від самого початку так званий

«великий європейський компроміс» базувався на інституціоналізації взаємозалежностей, які пізніше дозволили замінити агресивний націоналізм механізмами комунікації, поступового вирішення проблем, стратегічного партнерства та взаємної емпатії. Передача суверенних повноважень виконувала роль нейтралізації конфліктів, адже європейська інтеграція радикально змінила уявлення політичних еліт про структурні умови, в яких вони здійснювали владу або конкурували за неї. Досить швидко інтеграційний процес став інструментом збереження чи зміцнення внутрішньополітичних позицій, особливо для християнсько-демократичних і помірковано-націоналістичних правих еліт у Франції та Німеччині, а також у Бельгії, Нідерландах, Італії й Люксембурзі. Водночас інтеграційне бачення цих політичних сил отримало вагому підтримку з боку США. Маастрихтський договір започаткував Спільну зовнішню та безпекову політику (CFSP) Союзу, орієнтовану на захист спільних цінностей і інтересів, збереження миру в Європі, посилення незалежності, регіональної та міжнародної безпеки, а також консолідацію демократії. Політична вагомість ЄС була додатково підсилена Амстердамським (1996) та Ніццьким (2000) договорами. Після угод на франко-британському саміті в Сен-Мало щодо безпеки й оборони інституціоналізація відносин у межах ЄС значно просунулася. Паралельно з поглибленням інтеграції відбувалася екстерналізація процесу як стратегії політичної стабілізації через політику розширення Союзу. Серед європейських еліт панувала консолідована думка, що східне розширення — це процес миробудування. У численних заявах національних урядів і представників ЄС у 1990-х роках постійно підкреслювали геополітичні та безпекові мотиви розширення. У 1998 році ЄС розпочав формування спільної оборонної політики. Гельсінкська рада (1999) окреслила принципи створення Сил швидкого реагування та відповідних структур планування й контролю — Військового комітету ЄС (EUMC) і Військового штабу ЄС (EUMS), офіційно заснованих у 2001 році. Поглиблення інтеграції та її зовнішня екстерналізація одночасно демонструють, що динаміка ЄС продовжує виконувати функцію

механізму стабілізації та миробудування в регіоні. «Продовжуючи поширювати на наших східних сусідів безпеку та добробут, які ми мали протягом останніх 50 років, ми підвищимо безпеку та добробут усієї Європи. Саме тому ми так рішуче віддані політиці розширення». Не менш важливим було поширення політики стабілізації та ініціатив з урегулювання конфліктів на периметр Європи. ЄС виконував ключову роль третьої сторони в посередництві під час конфліктів у колишній Югославії. Хоча обсяг і засоби миротворчої діяльності ЄС вже описані, їхнє значення для врегулювання конфліктів слід оцінювати не лише через призму післяконфліктного врегулювання. Важливою особливістю інтеграції ЄС є її функціонування як системи стимулів і умов для утвердження демократичного управління, що вирізняє Союз серед інших міжнародних акторів у ролі посередників. Найсуттєвішою політичною інновацією сучасного етапу інтеграції ЄС є поширення інтеграційних механізмів врегулювання конфліктів за межі членської бази. Саме через це керована ЄС європеїзація конфліктів стає важливим інструментом стабілізації та миробудування на європейській периферії. [3] Це процес, що «зв'язує кінцевий результат конфлікту зі ступенем інтеграції або асоціації сторін конфлікту з європейськими структурами». Європеїзація виступає як політичний засіб, який виходить за рамки класичної дипломатії, посередництва чи простого зближення з країнами, що переживають затяжні етносепаратистські конфлікти. Вона відтворює початкову модель вирішення післявоєнних конфліктів у Західній Європі, перебудовуючи постконфліктне середовище в межах регіональної системи стимулів і стандартів прийнятної поведінки. Мета — забезпечити необоротність врегулювання та миру. Висновки до Розділу 3 Війна Росії проти України стала визначальним чинником трансформації внутрішньої та зовнішньої політики ЄС, прискоривши перегляд стратегічних пріоритетів у галузі безпеки та оборони. Повномасштабне вторгнення показало необхідність підвищення здатності ЄС діяти автономно у відповідь на глобальні виклики та посилити співпрацю з НАТО, одночасно забезпечуючи колективну безпеку

східного флангу Європи. Конфлікт виступив каталізатором поглиблення співпраці між ЄС та Україною у сфері безпеки й оборони. Від початку війни Україна отримала пріоритетний доступ до механізмів ЄС, включно з програмами Європейського оборонного агентства, Місією з військової допомоги та інструментами Європейського фонду миру. Ці заходи дозволили зміцнити обороноздатність України та надали європейським державам цінний практичний досвід ведення оборонних і гібридних операцій. ЄС, застосовуючи комплексний підхід до безпеки, посилив не лише військові, а й політичні, економічні та інституційні інструменти впливу. В межах інтеграційних процесів Україна наблизилася до європейської системи безпеки через імплементацію Угоди про асоціацію та участь у «Східному партнерстві», що включає трансфер технологій, підготовку кадрів, координацію в сфері енергетичної безпеки, цивільного захисту та антикризового управління. Війна також підтвердила значення стратегічної автономії ЄС. Європейські країни усвідомили потребу швидкого нарощування оборонного потенціалу, координації досліджень і технологічних інновацій, спільних закупівель та розвитку власної оборонної промисловості.

Стратегічні документи ЄС, зокрема Стратегічний компас та Дорожня карта оборонної готовності до 2030 року, визначають Україну ключовим партнером у підготовці до кризових сценаріїв та в побудові обороноздатності Європи. Позитивним наслідком війни стало також пришвидшене зближення України з європейськими політичними та економічними процесами, що відкриває перспективи подальшого входження до ЄС. Водночас конфлікт підкреслив потребу вдосконалення моделей управління безпекою, перегляду підходів до антикризового реагування та підвищення здатності ЄС швидко мобілізувати ресурси в умовах кризи. Отже, війна в Україні слугувала каталізатором посилення ролі ЄС як ключового актора в європейській безпеці, сприяла розвитку стратегічної автономії, інтеграції України в європейські системи безпеки та окреслила нові орієнтири для побудови післявоєнної стабільності на континенті. Підсумовуючи, досвід підтримки України

демонструє, що ЄС здатний оперативне адаптувати власні політики, поєднуючи військові, політичні та економічні інструменти для зміцнення колективної безпеки та підтримки партнерів у критичних умовах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Війна Росії проти України стала вирішальним чинником переосмислення внутрішньої та зовнішньої політики Європейського Союзу, прискоривши перегляд пріоритетів у сферах безпеки та оборони. Повномасштабне вторгнення підкреслило необхідність посилення здатності ЄС діяти самостійно у відповідь на глобальні загрози та одночасного посилення координації з НАТО, забезпечуючи колективну безпеку східного флангу Європи.

Конфлікт виступив поштовхом до поглиблення співпраці між ЄС та Україною у сфері безпеки й оборони. Від початку воєнних дій Україна отримала прискорений доступ до інструментів і програм ЄС, зокрема через Європейське оборонне агентство, Місію з військової допомоги та механізми Європейського фонду миру. Це сприяло зміцненню оборонних можливостей України та надало європейським державам цінний практичний досвід у проведенні оборонних і гібридних операцій.

Застосувавши комплексний підхід до безпеки, ЄС посилив не лише військові, а й політичні, економічні та інституційні механізми впливу. В межах інтеграційних процесів Україна наблизилася до європейської системи безпеки через реалізацію Угоди про асоціацію та участь у «Східному партнерстві», що включало передачу технологій, підготовку кадрів, координацію в енергетичній безпеці, цивільному захисті та антикризовому управлінні.

Війна також підтвердила важливість стратегічної автономії ЄС. Країни Європи усвідомили потребу в оперативному нарощуванні оборонного потенціалу, узгодженні досліджень і технологічних інновацій, спільних закупівлях та розвитку вітчизняної оборонної промисловості. Стратегічні

документи ЄС, зокрема Стратегічний компас і Дорожня карта з оборонної готовності до 2030 року, визначають Україну як ключового партнера у підготовці до кризових сценаріїв та зміцненні оборонних спроможностей Європи.

Позитивним наслідком війни стала також пришвидшена інтеграція України в європейські політичні й економічні процеси, що відкриває перспективи подальшого входження до ЄС. Водночас конфлікт виявив необхідність удосконалення моделей управління безпекою, перегляду підходів до антикризового реагування та підвищення здатності ЄС швидко мобілізувати ресурси в умовах кризи.

Отже, війна в Україні виступила каталізатором посилення ролі ЄС як центрального актора європейської безпеки, сприяла розвитку його стратегічної автономії, інтеграції України в європейські безпекові структури та сформувала нові орієнтири для побудови післявоєнної стабільності на континенті. Підсумовуючи, досвід підтримки України демонструє здатність ЄС оперативно адаптувати політики, поєднуючи військові, політичні та економічні інструменти задля зміцнення колективної безпеки та допомоги партнерам у критичних ситуаціях.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження теоретичних засад, інституційних механізмів та практичного досвіду постконфліктного врегулювання в Європі, а також проаналізовано трансформацію стратегій безпеки Європейського Союзу в умовах війни в Україні.

У результаті проведеного дослідження отримано такі основні висновки.

По-перше, у роботі проаналізовано еволюцію наукових підходів до постконфліктного врегулювання. Встановлено, що сучасні теоретичні концепції постконфліктного врегулювання сформувалися на основі міждисциплінарного підходу, який поєднує політичні, правові, соціально-

економічні та інституційні механізми стабілізації. Доведено, що ефективно постконфліктне врегулювання передбачає не лише припинення збройного протистояння, але й комплексну політику миробудування, відновлення державних інституцій, забезпечення верховенства права, розвитку економіки та формування інклюзивних політичних систем.

По-друге, досліджено методологічні аспекти діяльності, спрямованої на постконфліктне врегулювання. Визначено, що сучасні підходи до миробудування базуються на принципах системності, інституційної стійкості, участі міжнародних організацій та довгострокової підтримки процесів відновлення. Встановлено, що ключовими елементами ефективної постконфліктної політики є інституційне відновлення, економічна реконструкція, реформа сектору безпеки, забезпечення прав людини та розвиток демократичних механізмів управління.

По-третє, проаналізовано процес інституціоналізації політики Європейського Союзу у сфері постконфліктного врегулювання. Встановлено, що Європейський Союз сформував комплексну систему інструментів миробудування, яка включає механізми спільної зовнішньої та безпекової політики, програми фінансової допомоги, інструменти стабілізації та інтеграційні механізми. Доведено, що інституційна модель ЄС передбачає поєднання політичних, економічних та безпекових інструментів для забезпечення довгострокової стабільності постконфліктних регіонів.

По-четверте, досліджено модель врегулювання конфлікту в Північній Ірландії за участю Європейського Союзу. Встановлено, що ЄС відіграв важливу роль у підтримці мирного процесу, зокрема шляхом фінансування програм регіонального розвитку, підтримки міжгромадського діалогу та стимулювання соціально-економічної інтеграції регіону. Доведено, що інтеграційні механізми Європейського Союзу можуть виступати важливим фактором стабілізації постконфліктних територій.

По-п'яте, проаналізовано процес врегулювання конфлікту на Кіпрі та роль Європейського Союзу у постконфліктному управлінні. Встановлено, що ЄС

виступає важливим політичним та інституційним посередником у процесі врегулювання кіпрського конфлікту, забезпечуючи підтримку переговорного процесу та створюючи умови для поступової інтеграції острова у європейський політичний та економічний простір.

По-шосте, досліджено роль Європейського Союзу у стабілізації Балканського регіону після збройних конфліктів 1990-х років. Визначено, що ЄС застосував комплексний підхід до стабілізації регіону, який включав політичну підтримку мирних процесів, економічну допомогу, програми реконструкції та перспективу європейської інтеграції як інструмент довгострокової стабілізації.

По-сьоме, проаналізовано вплив війни в Україні на трансформацію внутрішньої та зовнішньої політики Європейського Союзу. Встановлено, що повномасштабна агресія Російської Федерації проти України стала каталізатором суттєвих змін у безпековій політиці ЄС, зокрема у напрямі посилення оборонної співпраці, розвитку стратегічної автономії Союзу та зміцнення інструментів спільної безпекової політики.

По-восьме, визначено роль України у формуванні нових підходів Європейського Союзу до забезпечення безпеки та постконфліктного врегулювання. Встановлено, що Україна стала ключовим фактором трансформації європейської безпекової архітектури, а її досвід протидії збройній агресії суттєво впливає на формування нових механізмів колективної безпеки та стабілізації в Європі.

По-дев'яте, досліджено значення євроінтеграційної політики України як інструменту забезпечення перемоги та постконфліктного відновлення регіону. Визначено, що процес інтеграції України до Європейського Союзу є важливим чинником формування довгострокової стабільності у Східній Європі та створює передумови для ефективної реконструкції держави після завершення війни.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що Європейський Союз сформував ефективну систему інструментів

постконфліктного врегулювання, яка поєднує політичні, економічні та інституційні механізми забезпечення стабільності. Водночас сучасні безпекові виклики, пов'язані з війною в Україні, потребують подальшого розвитку цих механізмів та адаптації стратегій ЄС до нових геополітичних умов.

Отримані результати дослідження можуть бути використані у процесі формування державної політики України у сфері європейської інтеграції, розробленні стратегій післявоєнного відновлення держави, а також у науково-дослідній та освітній діяльності у сфері міжнародних відносин та європейських

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дарендорф Р. Сучасний соціальний конфлікт. Есе про політику свободи. Соціальний конфлікт: сучасні дослідження. М., 1991. 86 с.
2. Марусинець М. Внесок Великої Британії в урегулювання конфлікту в Північній Ірландії та підтримання миру в умовах Брекситу. Науково-дослідний центр імені Тіводора Легоцькі Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці П. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/237> (дата звернення: 16.02.2026).
3. ПОСТКОНФЛІКТНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/POST-CONFLICT-block-ukr.pdf> (дата звернення: 16.02.2026).
4. Novakova Z., Petrov R. The EU and Conflict Mitigation in the European Neighborhood: A Story of a Gap Between Ambition and Deeds. Kyiv Mohyla Law and Politics Journal. 2016. № 2. URL: <https://kmlpj.ukma.edu.ua> (дата звернення: 16.02.2026).
5. Aid Programme for the Turkish Cypriot community. European Commission. Brussels : Directorate General for Regional and Urban Policy. URL: <https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding->

[programmes/support-turkish-cypriot-community/aid-programme-turkish-cypriot-community_en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006R0389) (дата звернення: 16.02.2026).

6. Allianzen für den Frieden. Luzern : Caritas-Verlag, 2000. 150 p.
7. Arthur P. Anglo-Irish relations in the new dispensation: Towards a Post-Nationalist framework? The Irish Border: History, politics and culture / eds. M. Anderson, E. Bort. Liverpool : Liverpool University Press, 1999. P. 45–67.
8. Boris Johnson promises to develop Britain's relationship with Ireland. Belfast Telegraph. 13 August 2020.
9. Brexit, Dissidents and the Irish Border. BBC Newsnight. 16 May 2018. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=82edi9VJrn> (дата звернення: 16.02.2026).
10. Bulpitt J. G. Territory and power in the United Kingdom: An interpretation. Manchester : Manchester University Press, 1983. 210 p.
11. Call C. Why Peace Fails: The Causes and Prevention of Civil War Recurrence. Georgetown University Press, 2012. 238 p.
12. Chesterman S. You, The People: The United Nations, Transitional Administration, and State-Building. Oxford University Press, 2004 24 p.
13. Chinkin C., Kaldor M. Post-conflict and Governance. International Law and New Wars. Cambridge University Press, 2017. 62 p.
14. Colfer B., Diamond P. Borders and identities in NI after Brexit: Remaking Irish–UK relations. Comparative European Politics. 2022. Vol. 20. P. 544–565. URL: <https://doi.org/10.1057/s41295-022-00295-4> (дата звернення: 16.02.2026).
15. Coppieters B., Emerson M., Huysseune M. Europeanisation and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery. Brussels : Academia Press, 2004. 310 p.
16. Council Regulation (EC) No 389/2006 establishing an aid programme for the Turkish Cypriot community. European Union / Council of the European Union. Official Journal of the European Union. URL: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006R0389)

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:065:0005:0008:EN:PDF
(дата звернення: 16.02.2026).

17. Council Joint Action of 11 March 2002 on the European Union Police Mission URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32002E021> (дата звернення: 15.04.2026).

18. Council Joint Action 2004/570/CFSP of 12 July 2004 on the European Union military operation in Bosnia and Herzegovina URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/joint_action/2004/570/oj/eng. (дата звернення: 15.04.2026).

19. Csörgő Z., Wolff S. Institutional Outcomes of Territorial Contestation. Publius. 2017.

20. Cyprus: Joint Statement by the High Representative Borrell and Commissioner Ferreira on the electoral process in the Turkish Cypriot community. European External Action Service (EEAS). Brussels, 2020. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/cyprus-joint-statement-high-representative-borrell-and-commissioner-ferreira-electoral-process_en (дата звернення: 16.02.2026).

21. Delivering on EU Support for a Cyprus Settlement: Legacy and Vision. European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: https://commission.europa.eu/publications/delivering-eu-support-cyprus-settlement-legacy-and-vision_en (дата звернення: 16.02.2026).

22. Den Frieden gewinnen / eds. M. Ferdowsi, V. Matthies. Bonn : Verlag J.H.W. Dietz, 2003. 400 p.

23. Deutsch K. et al. Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience. Princeton : Princeton University Press, 1957. 230 hh.

24. Dixon P., Kerr P., McCrone D. Northern Ireland: Post-Conflict Recovery and Reconciliation. Belfast : Queen's University Press, 2007. 250 p.

25. Dooley N. Frustrating Brexit? Ireland and the UK's conflicting approaches to Brexit negotiations. Journal of European Public Policy. 2022. Vol.

30(5). P. 807–827. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2050780> (дата звернення: 16.02.2026).

26. Doyle M., Sambanis N. Making War and Building Peace. Princeton University Press, 2006. 424 p.

27. Elayah M., Lambert L. Conflict and Post-Conflict Governance in the Middle East and Africa. Palgrave Macmillan, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-23383-8>

28. EU assistance increases trade and free movement in Cyprus, supporting the island's reunification. European Commission. Brussels : Directorate General for Structural Reform Support, 2024. URL: https://commission.europa.eu/news/eu-assistance-increases-trade-and-free-movement-cyprus-supporting-islands-reunification-2024-07-04_en (дата звернення: 16.02.2026).

29. European Commission Strengthens Support for Peacebuilding in Cyprus with €2.6 Million Agreement. European Commission Representation in Cyprus. Nicosia, 2025. URL: https://cyprus.representation.ec.europa.eu/news/european-commission-strengthens-support-peacebuilding-cyprus-eu26-million-agreement-2025-12-11_en (дата звернення: 16.02.2026).

30. EU Aid Programme for the Turkish Cypriot community URL: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/support-turkish-cypriot-community/aid-programme-turkish-cypriot-community_en?utm_source=chatgpt.com#eu-aid-programme-for-the-turkish-cypriot-community (дата звернення: 15.04.2026).

31. UFOR Althea: 15 years promoting peace and stability in Bosnia and Herzegovina URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eufor-althea-15-years-promoting-peace-and-stability-bosnia-and-herzegovina_und_en) (дата звернення: 15.04.2026).

32. Ferati Bakia V. The European Union as a Mediator in Post Conflict Western Balkans: (In)Effective in Achieving Conflict Resolution? Lexington Books, 2023.

33. Ferdowsi M. Internationale Politik im 21. Jahrhundert. UTB Wilhelm Fink Verlag, 2002. 320 p.
34. Follet M, Freedom and Co-ordination (RLE: Organizations): Lectures in Business Organization. [Taylor & Francis](#). 2013, 110
35. Forman S., Salomons D. Meeting Essential Needs in Societies Emerging from Conflict. New York, 2000. 200 p.
36. Franck T. The Emerging Right to Democratic Governance. American Journal of International Law. 1992. Vol. 86, no. 1. P. 46–91.
37. Fukuyama F. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century. Profile Books, 2004. 160 p.
38. Garry J. The EU referendum vote in Northern Ireland: implications for our understanding of citizens' political views and behaviour. Northern Ireland Assembly, Knowledge Exchange Seminar Series, 2016. 90 p.
39. Gormley-Heenan C., Aughey A. Northern Ireland and Brexit: Three effects on “the border in the mind”. The British Journal of Politics and International Relations. 2017. Vol. 19(3). P. 497–511. URL: <https://doi.org/10.1177/1369148117711060> (дата звернення: 16.02.2026).
40. Governance for Peace: Securing the Social Contract. UNDP. URL: <https://www.undp.org/publications/governance-peace-securing-social-contract> (дата звернення: 16.02.2026).
41. Guidance Note of the Secretary-General on Peacebuilding and Sustaining Peace. URL: <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/03/202307guidancenotetransitionaljusticeen.pdf> (дата звернення: 16.02.2026).
42. Hadfield B. The Belfast Agreement, Sovereignty and the State of the Union. Public Law. 1998. Winter. P. 599–616.
43. Hennessey T. Northern Ireland: The Troubles and Beyond. London : Macmillan, 2002. 350 p.

44. Integrated Approach to External Conflicts and Crises. European External Action Service. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/integrated-approach-external-conflicts-and-crises_en (дата звернення: 16.02.2026).
45. Jandt F. Conflict Resolution through Communication. New York : Harper and Row, 1973. 260 p.
46. Jackson P., Wall G. Post-conflict Reconstruction and Local Government. Routledge, 2020. 202 p.
47. Jeffery A. The making of the Anglo-Irish Agreement of 1985: a memoir by David Goodall. Irish Historical Studies. 2022. Vol. 46(169). P. 204–205. URL: <https://doi.org/10.1017/ihs.2022.22> (дата звернення: 16.02.2026).
48. Jus Post Bellum: Mapping the Normative Foundations / ed. C. Stahn. Oxford University Press, 2014. 203 p.
49. Kelly C. J., Tannam E. The future of Northern Ireland: The role of the Belfast/Good Friday agreement institutions. The Political Quarterly. Vol. 94(1). P. 85–94. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-923X.13172> (дата звернення: 16.02.2026).
50. Kelly C. J., Tannam E. The UK government's Northern Ireland policy after Brexit: a retreat to unilateralism and muscular unionism. Journal of European Public Policy. 2023. Vol. 30(11). P. 2275–2302. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2210186> (дата звернення: 16.02.2026).
51. Laffan B. Hume in Europe. John Hume: Irish peacemaker / eds. S. Farren, D. Haughey. Dublin : Four Courts Press, 2015. P. 155–167.
52. Lagana G. John Hume and the EU's Role in the Northern Ireland Peace Process. Global Policy. 13 November 2020. URL: <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/13/11/2020/john-hume-and-eus-rolenorthern-ireland-peace-process> (дата звернення: 16.02.2026).
53. Lijphart A. Constitutional Design for Divided Societies. Journal of Democracy. 2004. Vol. 15, no. 1. P. 96–109.
54. Mac Ginty R. Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace. Palgrave Macmillan, 2011. 160 p.

55. Martin C. Can the UK survive muscular unionism? Political Insight. 2021. Vol. 12(4). P. 36–39. URL: <https://doi.org/10.1177/20419058211066522> (дата звернення: 16.02.2026).

56. McBride S. As unionism shrinks, its mood is hardening – and its options are becoming more limited. Belfast Telegraph. May 6, 2022. URL: <https://www.belfasttelegraph.co.uk/opinion/columnists/sam-mcbride/as-unionism-shrinks-its-mood-is-hardening-and-its-options-are-becoming-more-limited/41623188.html> (дата звернення: 16.02.2026).

57. McCall C., Wilson T. Introduction: Europeanisation and Hibernicisation in Ireland and Europe. Northern Ireland: Europeanisation and Hibernicisation / eds. C. McCall, T. Wilson. Leiden : Brill Publishing, 2010. P. 11–39.

58. Miall H., Ramsbotham O., Woodhouse T. Contemporary Conflict Resolution. Cambridge : Polity Press, 1999. 320 p.

59. Mitchell C. R. Classifying Conflicts: Asymmetry and Resolution. Annals of the American Academy of Political and Social Science. 1991. Vol. 518. P. 23–38.

60. Mitrany D. A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization. London : Royal Institute of International Affairs, 1943. 180 p.

61. Murphy M. C. The EU Referendum in Northern Ireland: Closing Borders, Re-Opening Border Debates. Journal of Contemporary European Research. 2016. Vol. 12(4). P. 844–853.

62. North R., Koch H., Zinnes D. The Integrative Functions of Conflict. The Journal of Conflict Resolution. 1960. Vol. 4, no. 3. P. 355–374.

63. Paris R. Peacebuilding and the Limits of Liberal Internationalism. International Security. URL: <https://muse.jhu.edu/issue/23822> (дата звернення: 16.02.2026).

64. Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict. World Bank. URL:

<https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/publication/pathways-for-peace-inclusive-approaches-to-preventing-violent-conflict> (дата звернення: 16.02.2026).

65. Pogodda S. et al. Assessing the impact of EU governance in post-conflict countries. European Security. 2014. 160 p.

66. Post-conflict Peacebuilding: A Lexicon / ed. V. Chetail. Oxford University Press, 2009. 387 p.

67. Regulation (EU) 2021/1059 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 on specific provisions for the European territorial cooperation goal (Interreg) supported by the European Regional Development Fund and external financing instruments. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32021R1059> (дата звернення: 16.02.2026).

68. Regulation (EU) 2021/1060 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund Plus, the Cohesion Fund, the Just Transition Fund and the European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund and financial rules for those and for the Asylum, Migration and Integration Fund, the Internal Security Fund and the Instrument for Financial Support for Border Management and Visa Policy URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1060/oj/eng> (дата звернення: 16.02.2026).

69. Richmond O. Peace Formation and Political Order in Conflict-Affected Societies. Oxford University Press, 2016. 110 p.

70. Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies. United Nations. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/527647?v=pdf> (дата звернення: 16.02.2026).

71. Sandole D. The Subjectivity of Theories and Actions in World Society. Conflict in World Society: A New Perspective on International Relations / ed. M. Banks. New York : St. Martin's Press, 1984. P. 39–55.

72. Saul M. Popular Governance of Post-Conflict Reconstruction: The Role of International Law. Cambridge University Press, 2014. 270 p.

73. State and Resilience Building Contracts. European Commission. URL: https://capacity4dev.europa.eu/library/eu-state-and-resilience-building-contracts-taking-stock-look-forward_en (дата звернення: 16.02.2026).
74. The EU's foreign, security and defence policy after Russia's invasion of Ukraine URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729456/EPRS_ATAP%282022%29729456_EN.pdf?utm_source (дата звернення: 15.04.2026).
75. Verbatim report of proceedings — “51 years after the Turkish invasion supporting the resumption of negotiations”. European Parliament. Strasbourg, 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-10-2025-07-09-ITM-018_EN.html (дата звернення: 16.02.2026).
76. Wallensteen P., Axell K. Conflict Resolution and the End of the Cold War, 1989-93. Journal of Peace Research. 1994. Vol. 31, no. 3. P. 333–349.
77. World Development Report: Conflict, Security and Development. World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/966731468161352341> (дата звернення: 15.04.2026).